

Diccionari
de la llengua
catalana

Institut
d'Estudis
Catalans

SEGONA EDICIÓ

Edicions 62
Enciclopèdia Catalana

Barcelona
2007

© INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, 2007
© ENCICLOPÈDIA CATALANA, SAU i EDICIONS 62, SA, 2007
per a la present edició

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
C. del Carme 47, 08001 Barcelona
www.iec.cat

ENCICLOPÈDIA CATALANA, SAU
Josep Pla 95, 08019 Barcelona
www.encyclopedia.cat

EDICIONS 62, SA
Peu de la Creu 4, 08001 Barcelona
www.grup62.cat

Segona edició: abril del 2007

DISSENY GRÀFIC: Azcunce | Ventura
FOTOCOMPOSICIÓ: Marquès, SL
IMPRESSIÓ: RODESA (Rotativas de Estella, SA) – Villatuerta (Navarra)
ISBN: 978-84-412-1454-5 (Enciclopèdia Catalana)
ISBN: 978-84-297-5977-8 (Edicions 62)
Dipòsit Legal: NA.222-2007

L'ELABORACIÓ D'AQUESTA OBRA HA ESTAT POSSIBLE
GRÀCIES AL FINANÇAMENT DE LA

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, comprenent-hi la reprografia i el tractament informàtic, com també la distribució d'exemplars mitjançant lloguer i préstec, resten rigorosament prohibides sense l'autorització escrita dels editors i estaran sotmeses a les sancions establertes per la llei.

Paper especialment fabricat per Miquel i Costas & Miquel, SA

Pròleg

L'Institut d'Estudis Catalans (IEC) té, entre les seves tasques fonamentals, l'estudi científic de la llengua catalana. Aquesta tasca li fou encomanada en el mateix moment d'ésser fundat l'any 1907, quan el Dictamen acord signat per Enric Prat de la Riba, llavors president de la Diputació de Barcelona, li assignà la «superior investigació científica de la cultura catalana» mitjançant la creació d'una corporació acadèmica. La constitució de la Mancomunitat de Catalunya i esdeveniments posteriors consolidaren aquesta missió així com la funció de l'Institut com a autoritat de la llengua en tots els territoris de llengua catalana (l'autoritat plena de l'Institut en aquests territoris es consolidà el 1932, quan les *Normes* de Castelló foren acceptades al País Valencià, com a culminació d'un procés de normalització). Actualment, la llengua catalana és parlada al Principat de Catalunya, al País Valencià, a les Illes Balears, a la Catalunya del Nord, a Andorra, a l'Alguer (a l'illa de Sardenya), a la Franja de Ponent (a l'Aragó) i al Carxe (a Múrcia).

L'autoritat lingüística de la llengua catalana resideix en l'Institut d'Estudis Catalans. La creació de la Secció Filològica, quatre anys després d'haver estat fundat l'IEC, posà a l'abast d'aquest una eina fonamental per al conreu científic i la cura rigorosa de l'idioma. El 1922 l'Institut entrà a formar part, com a membre de ple dret, de la Unió Acadèmica Internacional. Aquesta institució ha reconegut sempre, internacionalment, les atribucions, funcions i tasques de l'Institut, fins i tot durant el llarg període en què patí persecució de dues dictadures hostils a la cultura catalana: la del general Primo de Rivera, primer, i la imposada sota el general Franco, des de la fi de la Guerra Civil espanyola, que durà quatre decennis. Aquesta segona dictadura desfermà una virulenta repressió contra la llengua, la cultura i la identitat dels països als quals serveix l'Institut mitjançant les tasques que li corresponen.

La Secció Filològica, per tal d'acomplir la missió encomanada a l'Institut, aviat confegí les *Normes ortogràfiques*, sota la direcció de Pompeu Fabra, que per primer cop començaren a posar un ordre necessari en l'expressió escrita de la llengua. Foren seguides d'un *Diccionari ortogràfic* i d'una *Gramàti-*

ca que representaven un fonament imprescindible per a l'obra del diccionari general de la llengua, per a la qual la Secció havia anat i anava aplegant i ordenant els materials necessaris. Calia un diccionari normatiu que sancionés el cabal lèxic de la llengua comuna. Era un projecte necessari i crucial que exigia, però, el temps que la parsimònia i el rigor científics sempre demanen per a tasques d'aquest gran abast. Fou així com Pompeu Fabra, director de les Oficines Lexicogràfiques de l'Institut, elaborà el *Diccionari general de la llengua catalana* (DGLC), acabat l'any 1932. Era una data significativa, car, poc abans, l'adveniment de la Segona República permeté accelerar-ne la publicació. Aquesta havia estat pràcticament paralitzada per l'esmentada primera dictadura, amb la seva hostilitat a les coses de Catalunya, com deia el mateix Fabra al pròleg del DGLC.

L'aparició del *Diccionari general* coincidí amb el moment històric en què el català esdevenia llengua cooficial. La creixent xarxa educativa de la Generalitat de Catalunya havia de menester una eina tan fonamental com és, per a cada idioma en el món modern, un diccionari normatiu de referència. Igualment, el procés de normalització lingüística general que s'encetà al Principat durant els pocs anys que durà la República, tant en l'àmbit públic com en l'espai privat, es beneficiaren substantivament de l'aparició del DGLC.

Al llarg de la seva història, l'Institut d'Estudis Catalans ha creat institucions d'alta cultura, centres de recerca, publicacions de tota mena, estudis universitaris, museus i biblioteques que, un cop engegats, ha anat traslladant a la nació. El Museu Nacional de Catalunya, la Biblioteca de Catalunya, la primera Universitat Autònoma de Barcelona, el Servei Meteorològic de Catalunya i uns serveis cartogràfics figuren entre les moltes iniciatives engegades totalment o parcial per l'Institut. A més, l'IEC ha mantingut una producció ininterrompuda de recerca científica en tots els àmbits del coneixement, que no cal ressenyar ací i ara. En tot cas, hom pot dir que el diccionari que teniu a les mans pertany plenament a aquesta tradició: la d'aportar eines d'alta cultura que fan normal un país. Les particularitats històriques dels països de cultura i llengua

catalanes fan encara més punyent la necessitat de tenir, com tenim per mitjà d'instruments com ara el diccionari, una base normativa sòlida, científica i solvent per a la nostra llengua i, per extensió, per a la nostra cultura.

Aquestes aportacions cabdals de l'Institut s'han anat fent, durant la seva història centenària, com hem dit, en condicions no sempre òptimes per a treballar i acomplir la missió que li havia estat encomanada. La plena restauració dels drets, les funcions i els béns de l'Institut es consolidà amb el retorn de la democràcia i de la Generalitat de Catalunya, com a govern legítim dels catalans. D'altra banda, el Reial decret del 26 de novembre de 1976 restaurà les facultats de l'Institut. Això permeté el ple relançament de les activitats científiques i acadèmiques.

El 1988, l'Institut reformà els seus Estatuts i féu més ferma encara la seva missió pel que fa a la llengua. Com recordava, el 1995, el qui fou president de l'Institut, Emili Giralt i Raventós, en el pròleg a la primera edició d'aquesta obra, sense els Estatuts del 1988 el *DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA* (DIEC) no s'hauria publicat. Aquests establien, com a finalitat fonamental, que és tasca de l'Institut «tenir cura de l'estudi de la llengua, establir-ne la normativa i vetllar perquè el seu procés de normalització sigui coherent arreu del seu àmbit lingüístic». Per la seva part, el 24 d'abril de 1991, el Parlament de Catalunya aprovà la que, un cop promulgada, ha esdevingut la Llei 8/1991, del 3 de maig, en virtut de la qual reconeix les funcions de l'Institut per a «establir i actualitzar la normativa lingüística del català». Hi afegeix que tota l'Administració pública ha de respectar les normes establertes per l'Institut.

La nova situació de l'Institut i l'ampliació de membres i recursos de la Secció Filològica aviat permeteren que aquesta comencés a treballar per a elaborar el DIEC com a resposta adient al que establien els nous Estatuts, el qual havia de reflectir l'esperit mateix que sempre ha inspirat l'orientació de les activitats de l'Acadèmia catalana.

Fou així com, el 1995, l'Institut publicà, mitjançant un consorci d'editorials del Principat, el País Valencià i les Illes, el *DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA*. Fins avui, aquesta obra ha estat el text canònic, normatiu i de referència. Els avenços de la lingüística, l'aparició i acceptació de neologismes, el pas del temps mateix i d'altres factors recomanen que qualsevol diccionari general sigui periòdicament revisat. La Secció Filològica ha tingut en compte, a més, els judicis i els suggeriments, les aportacions crítiques de tota mena que han estat fets respecte a la primera edició del DIEC. El resultat és aquesta segona edició ampliada i posada al dia. Heus-la ací.

Per a acomplir la tasca de la segona edició del DIEC, l'Institut d'Estudis Catalans ha gaudit dels inestimables serveis científics, lingüístics i lexicogràfics que li ha posat a l'abast la seva Secció Filològica. Aquesta secció aplega un estol de lingüistes de la més alta qualificació, especialitzats en una branca del coneixement en la qual el país ha tingut la bona fortuna de tenir personalitats d'abast internacional, com ho foren Pompeu Fabra, Antoni M. Alcover i Joan Coromines. Antoni M. Badia i Margarit presidia la Secció quan, el 1995, l'Institut publicà l'edició anterior del *DICCIONARI*. Llurs hereus intel·lectuals d'avui mantenen el mateix capteniment així com el nivell d'exigència i de competència científica de la tradició creada i consolidada per ells.

L'Institut té un deute d'agraïment vers la Comissió de Lexicografia que ha bastit aquesta revisió i nova edició del *DICCIONARI*. Sota la presidència de Carles Miralles, formen aquesta Comissió els membres de la Secció Filològica Joan Bastardas, Jaume Cabré, M. Teresa Cabré, Albert Jané, Joaquim Mallafrè, Josep Martines, Joaquim Rafel i Joan Veny. Per la seva part, Joaquim Rafel, com a director de les Oficines Lexicogràfiques de l'Institut, ha estat el responsable de coordinar la present reedició revisada del *DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA*.

Pel que fa a la publicació mateixa de l'obra, l'Equip de Govern i el Consell Permanent de l'Institut decidiren aquesta vegada adjudicar la tasca més pròpiament editorial al consorci d'editors format per *Enciclopèdia Catalana* i Edicions 62, un cop foren considerats els resultats del concurs públic. L'Institut ha volgut, així, fer participar la indústria editorial del nostre àmbit cultural en una missió tan significativa com és la publicació del diccionari normatiu.

Els fortíssims canvis culturals que ens duu la modernitat avançada —processos de mundialització, innovació lingüística, mitjans tecnològics de comunicació i difusió de les idees, els mots i els llenguatges— són un motiu de preocupació per a la prosperitat i per a l'esdevenidor de moltíssimes llengües. Totes les llengües del món viuen avui dins un univers insòlit, on la innovació lingüística és tan forta com l'obsolescència de mots i expressions. Les llengües avui hegemòniques en pressionen i fins i tot en desplacen altres de menys fortes.

Sota aquests corrents diversos i potents, moltes llengües del món desapareixen, d'altres són amenaçades o soscavades en llur integritat, riquesa i vigor. Aquesta situació ens ha de servir d'esperó per a respondre-hi amb resolució, convenciment i patriotisme.

És evident que, quan sortí publicada la primera edició del DIEC, l'any 1995, les condicions històriques i socials del país no eren les del 2007. Els

efectes de les migracions, dels mitjans de comunicació, les plataformes polítiques europees, així com les tecnològiques, i d'altres, es fan sentir actualment amb força al país. En aquest nou context, voldríem que la nostra ciutadania rebés el *DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA* com l'obra de referència que és, sense menystenir altres aportacions lexicogràfiques valuoses que hom ha realitzat durant els darrers temps.

Hem de menester el diccionari normatiu i general que avui publica de nou, substancialment enfortit i millorat, el nostre Institut, no solament per a defensar la nostra antiga i noble llengua catalana, sinó també com a instrument per a conrear-la i fer-la prosperar.

La coincidència, l'any 2007, de la publicació de la segona edició del *DIEC* amb el Centenari de l'Institut no és gens fortuïta. La celebració del primer segle d'existència de l'Acadèmia catalana ha empès també l'aparició de la que és la seva publicació més

emblemàtica. El *DICCIONARI* surt ara també com a prova que l'Institut d'Estudis Catalans no solament celebra el seu passat, sinó que també mira, d'una manera permanent, vers l'esdevenidor. L'Institut vol ser digne d'aquells que el crearen i d'aquells que l'impulsaren amb tant d'encert al llarg dels darrers decennis, sovint en condicions força adverses. Aquesta obra es publica pensant en ells, però va dedicada sobretot al poble que enraona, sent i pensa en llengua catalana, el tresor de la qual acull el *DICCIONARI*.

En nom de l'Institut d'Estudis Catalans, em plau agrair a tothom que hi ha treballat directament —membres de la Secció Filològica, tots els membres de l'Institut que han estat consultats, treballadors de la casa, recercadors, estudiosos i tants d'altres— la dedicació i l'entusiasme que han posat en la tasca llur. La llengua catalana, on rau la nostra cultura i la identitat del nostre poble, té en el seu diccionari normatiu la seva expressió més alta.

SALVADOR GINER

President

Institut d'Estudis Catalans

Introducció

I

Pompeu Fabra manejava d'una manera insòlita-ment precisa i acurada la llengua que ordenà. Quan recorregué figuradament al terme *canemàs* per a referir-se al seu ingent treball lexicogràfic, volia transmetre'ns dues idees essencials: primerament, que la tasca de recollida i de selecció de les entrades i accepcions per a l'elaboració d'un diccionari normatiu ha d'ésser permanent, mai no es pot donar per definitivament tancada; segonament, que, tanmateix, calia delimitar un cabal lèxic sòlid i suficient, que fos la base per a ulteriors desenvolupaments; havia de fixar-se'n d'antuvi un gruix triat adequadament a partir dels criteris que tinguessin en compte la tradició clàssica, la llengua coetània, la genuïnitat transversal, que pogués constituir el nucli damunt el qual es fessin progressivament les modificacions pertinents. Pompeu Fabra posava el rigor del mètode com a condició imprescindible per a la consecució de resultats que, encara que havien d'ésser necessàriament contingents, fossin ensem la referència segura a partir de la qual arribar a noves solucions.

Parlà de *canemàs* pensant en el compromís que adquirir amb l'Institut d'Estudis Catalans de fer un diccionari amb més ambició que l'estrictament normatiu; un diccionari que tingués més en compte els registres d'ús, la variació en general, el llenguatge d'especialitat, les interferències de qualsevol origen, etcètera. Però la clarividència de la peremptorietat i de la prioritat d'una altra obra com la que preparà, i les dificultats i els entrebancs en els primers anys de vida de les Oficines Lexicogràfiques de la Secció Filològica feren que posposés l'objectiu perseguit. La voluntat de lliurar el coneixement al servei dels requeriments socials que fou sempre hegemònica en la seva dedicació a la llengua catalana el dugué a enllestir el *Diccionari general de la llengua catalana*, entès sobretot com una eina per a la unificació en l'ús literari de la llengua, tot i que el concepte 'literari' a què es referí té un abast semàntic que va molt més enllà del que és la producció lingüística en la

creació artística; s'acosta al que avui entenem per registre culte i formal i a l'estàndard. Renuncià momentàniament a l'elaboració d'un corpus molt més ampli, perquè entengué que allò de què tenia fretura el col·lectiu catalanoparlant era d'un diccionari principalment preceptiu.

Tenia paciència. I estava segur que ja arribaria el moment en què ell mateix o altri afrontarien la confecció del diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans a què he alludit. Endemés, no dubtava que qualsevol altre treball lexicogràfic més modest, però elaborat amb rigor científic, havia de servir, al cap i a la fi, per a l'obra futura més àmplia; és a dir, la dedicació d'esforços al *Diccionari general de la llengua catalana* no destorbava, ans al contrari, el projecte de l'altre: «L'any 1923 els treballs de confecció del Diccionari de l'Institut estaven molt avançats, la replega de materials era ja abundantíssima i s'havia començat la redacció dels articles i llur revisió pels membres de les tres seccions Històrico-Arqueològica, Filològica i de Ciències. Tenint, però, en compte el temps que s'hi havia esmerçat, l'obra, certament, hauria hagut d'estar més avançada. Dificultats de tota mena havien entrebancat, sobretot els primers anys de vida de les Oficines Lexicogràfiques, la marxa dels treballs de replega, ordenació i aprofitament dels materials, i, en aquella data, es preveia que, àdhuc en el cas en què no sorgissin noves dificultats, havia de tardar-se molt de temps encara a tenir enllestida l'enorme tasca de confecció i impressió del futur Diccionari.

»Però noves i més grans dificultats en la preparació d'aquesta obra feren creure als nostres col·legues de la Secció Filològica que era convenient d'emprendre la confecció d'un diccionari general de la llengua catalana de l'extensió i de les característiques del present, el qual atenués els inconvenients de la manca del Diccionari en preparació, tot el temps que aquest hauria de tardar encara a poder publicar-se. La confecció d'aquell diccionari general ens fou encomanada. [...] L'obra que se'ns encomana-

nava —que és la que ara surt al públic— pot realment ésser considerada com el *canemàs* del futur Diccionari de l'Institut.

»El present DICCIONARI no pretén contenir tots els mots avui inventariats: això està reservat al futur gros diccionari de l'Institut. [...] [P]retén ésser normatiu» (FABRA, Pompeu, «Prefaci», a *Diccionari general de la llengua catalana*, 1932, p. VI-VII).

Les dificultats, els esculls que resulten de la repressió ignominiosa a què fou sotmès l'Institut d'Estudis Catalans i l'anormalitat sociolingüística del català són dos aspectes d'una mateixa realitat: la subordinació lingüística i cultural com a poble, com a nació, que ha impedit que, passats 75 anys encara no hagi pogut aparèixer el diccionari a què es refereix Fabra.

L'Institut mai no ha perdut de vista, emperò, un objectiu que continua essent fonamental per al coneixement i la difusió de la llengua catalana. Treballa en la recollida i ordenació de material lingüístic de tota mena, que ha de permetre d'assolir una fita de tant de temps plantejada. I, parcialment, ens hi anem acostant; basta pensar en la publicació en curs de l'*Atlas lingüístic del domini català*, que és un tesaurus de la diversitat diatòpica de la llengua, en què s'esmercen esforços des de fa cinquanta anys; en el projecte ingent del Diccionari del Català Contemporani (*Diccionari descriptiu de la llengua catalana*), en curs d'elaboració, que es basa en els recursos constituïts en la primera fase del projecte que formen el Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana; en les propostes per a un estàndard oral en tots els nivells de la llengua; en la informatització del *Diccionari català-valencià-balear*; en els diversos nomenclàtors que abasten els territoris de llengua catalana; etcètera. Tot plegat és un gruix de material capital que, ordenat i presentat adequadament, ha d'ésser fonamental per als treballs lexicogràfics futurs.

En un altre sentit, el *Diccionari general de la llengua catalana* constitueix, si de cas, un seti tan sòlid, que és i serà sempre indispensable per al propòsit d'un corpus lèxic del català, siguin quins siguin els criteris que hom vulgui aplicar-hi. Com diu Carles Riba en el prefaci a la segona edició, «Canemàs, ho és d'un repertori total [...]. [E]l *Diccionari Fabra* és concebut i elaborat perquè marxi cap on el dugui l'evolució normal de la llengua: com tots els bons diccionaris del món; adaptant-se prudentment a tots els passos de la llengua» (RIBA, Carles, «Prefaci a la segona edició», a *Diccionari general de la llengua catalana*, 1954, p. XVII). Afegeixo que encara és la referència primordial en aquesta marxa en l'evolució de la llengua.

La tasca lexicogràfica anterior a Pompeu Fabra, encara que és important i que arrenca de l'època

medieval, no podia funcionar com a referent normatiu; el Mestre l'aprofità, però begué sobretot de les fonts de la lexicografia coetània universal, especialment, és clar, de la romànica, per a la concepció d'un diccionari com el que ens llegà. El *Liber elegantiarum* de 1472, escrit pel valencià Joan Esteve; les *Regles d'esquivar vocables e mots grossers o page-sívols*, de 1487; els treballs lexicogràfics de Fèlix Amat, d'Antoni Febrer i Cardona, de Pere Antoni Figuera, de Josep Escrig, de Joan Josep Amengual, de Pere Labèrnia, de Marià Aguiló, de Joaquim Martí i Gadea, de Josep Balari, i de tants d'altres, són aportacions de valor, intenció i extensió molt desiguals, cap de les quals, emperò, no podia recuperar-se com a punt de partença per a compondre la preceptiva lèxica.

. . .

Les llengües es mouen empeses per dues forces de signe contrari: la del conservadorisme i la de la innovació permanent; en tant que codis, no poden sostreure's d'uns confins que en determinen el geni; en tant que sistemes de comunicació, són sotmeses a una variació heterogènia, perquè depenen del context social del qual són pròpies i al qual serveixen: la realitat cultural, científica, tecnològica, artística, econòmica, laboral, etcètera, afaïçona l'ús lingüístic d'una manera especial en la utilització del lèxic.

Fou Fabra qui més clarament ens demostrà que calia ésser extremament ponderats i cauts en la consideració de les dues pressions: el grau de modernitat d'una llengua no és directament proporcional al nombre de les transformacions en els seus nivells fonetico fonològic, morfosintàctic i lèxic, sinó que es mesura per la capacitat col·lectiva de saber mantenir-hi les característiques que la diferencien de totes les altres i alhora adaptar-la constantment a les necessitats emergents. Sabia com ningú que el capteniment de reclamar la legitimitat gramatical i lèxica de tot allò que hom sent a dir o que llegeix no podia fer sinó dur a la fragmentació i dissolució. Cap llengua de cultura i de prestigi no varia la preceptiva a partir exclusivament ni prioritàriament de la regla de la popularitat o de l'extensió relativament àmplia en l'ús.

El sentit de la llengua que tenia el feren resolt en l'obra del *Diccionari general de la llengua catalana*. I, tot i que tingué dures resistències quant a l'adhesió, animat per una dedicació científicament impecable, un cop enllestit, dedicà esforços extrems a requerir una disciplina que qualificà de patriòtica respecte a la preceptiva lexicogràfica que féu seva l'Institut d'Estudis Catalans. La bonhomia del Mes-

tre no era incompatible amb una determinació inequívoca, conseqüència de la convicció que hom havia fet la feina amb la millor correcció possible.

El *Diccionari* era un cossol, que, com qualsevol altre, reclamava l'engatjament de vetllar perquè, tanmateix, es renovellés constantment. Com en la tradició més realçable de la lexicografia, calia no precipitar en el futur noves edicions. Estar amatents als neologismes de tota mena obliga a tenir ensem present que sovint són efímers o injustificats o no pertinents i, doncs, en plantejar-se'n la incorporació, hom ha d'evitar les interferències innecessàries de llengües estrangeres i comptar essencialment en la capacitat de la pròpia per a generar recursos lèxics.

L'Institut d'Estudis Catalans ha estat fidel a la concepció lingüística de Pompeu Fabra i ha servat el seu llegat com un dels tresors més brillants de la romanística. Per la qual cosa optà per limitar-se a fer reimpresions de la primera edició del *Diccionari*, tot afegint-hi algunes entrades noves que el posaren al dia. No ha estat fins al cap de seixanta-tres anys que s'ha proposat d'anar més enllà i de preparar un diccionari que, restant essencialment lleial al de Fabra, hi ha introduït, nogensmenys, novetats importants d'índole diferent; no únicament n'ha ampliat els articles i les accepcions, n'ha prescindit d'alguns d'obsolets i n'ha modificat les definicions, sinó que també hi ha aplicat aspectes metodològics que la lexicologia i la lexicografia actuals recomanen. Ha romàs, això no obstant, el propòsit de no cercar-hi la solució de continuïtat; és encara essencialment el *Diccionari general de la llengua catalana*. El *DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA*, des de la seva aparició primera, és, com ho ha estat el de Pompeu Fabra, el diccionari oficial de l'Institut d'Estudis Catalans. La Secció Filològica, complint les funcions d'acadèmia de la llengua catalana que, des de la seva fundació l'any 1911, té encomanades, ha preparat l'un i l'altre, comptant amb la participació activa de totes les seccions de l'Institut.

L'actualització era imprescindible per raons òbvies: les transformacions de tota classe en la percepció, comprensió i explicació de la realitat universal; l'aparició de nous valors ètics, morals, ideològics, requerien una revisió que superés la simple addició o supressió de lemes. Les condicions intel·lectuals que prevalien a principis del segle XX no són les mateixes que les que avui tenen supremacia. L'organització de la vida social, política, econòmica; les relacions nacionals i internacionals; la mobilitat migratòria i la convivència, doncs, de llengües i cultures en un mateix territori; etcètera, obliguen a abastar la llengua dels ressorts necessaris per a un ús normal, sense traves especials, en el camp del lèxic. D'una manera particular perquè encara no gaudeix *de facto*, ni de molt, de l'estatus que legalment, *de*

iure, se li ha reconegut, en definir-la com a oficial i pròpia en els seus territoris.

El context inèdit que ha obert l'entrada al segle XXI ha accentuat la competitivitat en tots els terrenys; també en el lingüístic. Aquells idiomes que gaudeixen de més poder amenacen els que no en tenen tant; el procés de la mundialització ha realçat la tendència a una homogeneïtzació empobridora que provoca l'arraconament i fins i tot la desaparició de moltes llengües. Tenim, doncs, el deure d'ésser fidels a la catalana, no sols emprant-la habitualment enmig del concert multilingüe característic de qualsevol societat avançada, sinó també fent-la apta per a qualsevol tipus de comunicació.

• • •

Aquesta segona edició es proposa de seguir la línia iniciada en la primera; la Secció Filològica hi ha treballat a partir de la labor que s'hi féu. N'és, doncs, la continuació. Passats dotze anys de l'aparició del *DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA*, era el moment de fer pública la tasca constant de posada al dia que mai no ha deixat de fer, d'acord amb l'esmentada missió acadèmica que se li encarregà l'any 1911: «estudiar científicament la nostra llengua, inventariar el seu lèxic, fer-ne el diccionari i fomentar el seu ús i imperi dins i fora de la nostra terra». Subratllo una consideració que, encara que ha d'ésser òbvia, penso que no serà debades: l'Institut d'Estudis Catalans des de la seva creació no ha abandonat mai l'afany en l'atenció i l'estudi de la llengua catalana; dia rere dia; fins i tot en els anys més foscos del règim dictatorial franquista. Les recerques filològiques i lingüístiques fructifiquen en un coneixement més extens i més segur de la seva història, de la variació segons l'època, el lloc i el grup social, i de la funció que hi té en els diversos registres d'ús. Constatem l'aparició de neologismes en un món en què la informació genera una quantitat gegantina de productes lingüístics de tota classe; les observacions que els especialistes fan públiques amb la voluntat que puguem ésser més exactes, més precisos en l'expressió; el desig col·lectiu de mantenir enalçada la llengua catalana, en tant que patrimoni cultural propi i ensem universal; la necessitat de poder-hi reflectir l'entorn des d'un prisma irrepetible, perquè cada sistema lingüístic respon a una visió específica del món; la consciència que cal que s'estengui una competència lingüística social rigorosa, la qual ha d'assegurar la presència prestigiosa del català arreu; la condició ineluctable, doncs, que el català sigui un instrument suficient per a la transmissió del més alt pensament en qualsevol de les

àrees del coneixement, de la tecnologia, de les arts; que pugui, en definitiva, generar opinió, intervenir en els debats que han de bastir les teories de tota mena amb vista a dreçar el futur de l'univers. Immergits en un món complex, cal que sapiguem harmonitzar en les propostes lexicogràfiques tradició i evolució, sense traïr les arrels del pensament actual, sense abdicar tampoc els orígens i els moments capitals de la història, i, ahora, sense nostàlgies que obstaculitzin el progrés. Escau una reflexió pregona entorn d'allò que hem de canviar i d'allò que ha de romandre, no ancorant-nos en solucions no necessàries, però tampoc prescindint d'aquelles formes que, per llur incidència en l'expressió de conceptes clau, convé que restin en un repertori que ha de permetre als usuaris la consulta sobre significants i significats que, encara que avui siguin poc o gens emprats, trobem, en canvi, documentats en la història recent del pensament i de la creació literària. És, altrament, substancial no confondre un diccionari normatiu amb un diccionari de l'ús de la llengua; és a dir, renunciar a la pretensió d'un grau d'exhaustió excessiu, no recomanable en un corpus com el que presentem. No fóra lícit barrejar allò que és d'interès per a la recerca filològica, lingüística i sociolingüística amb allò que ha de caracteritzar els diccionaris preceptius de qualsevol llengua de cultura: «Segurament algú no trobarà bé que no sigui inclòs en el DICCIONARI GENERAL tal o tal mot peculiar de la seva contrada [...]. [E]ns exposaríem a carregar el lèxic literari de mots que, mal apresos per la gent, més aviat entrebancarien l'obra de depuració i fixació de la llengua escrita. La no inclusió de tals mots podrà ésser també blasmada per certs lingüistes, que precisament en van a la recerca; però aquests han de parar esment que el present DICCIONARI no és escrit tenint en vista llurs investigacions, sinó el millorament de la llengua escrita i la seva difusió entre la massa parlant catalana» (FABRA, Pompeu, «Prefaci», a *Diccionari general de la llengua catalana*, 1932, p. v-vi).

L'Institut d'Estudis Catalans, mitjançant la Secció Filològica, s'aplica en l'anàlisi de l'ús social de la llengua i té en curs d'elaboració, com he reportat, un corpus descriptiu del català contemporani, que recull els termes enregistrats sense la restricció de la normativa establerta. Aquesta, emperò, és tota una altra tasca que la de confegir el DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA acadèmic. El projecte d'investigació que acabo d'esmentar ha estat i és particularment útil per a copsar tendències en la formació de neologismes, graus d'interferència, procedències lingüístiques de les paraules no catalanes, etcètera, i per a delimitar aquells mots que han de marcar el caràcter culte i formal en l'expressió oral i escrita, tot rebutjant simultàniament els que desfiguren el

tarannà de la llengua catalana. Entenc que no seria admissible fer renéixer posicions semblants a les que, a cavall entre els segles XIX i XX, s'alineaven en la defensa del que en deien "el català que ara es parla". Pompeu Fabra demostrà una lucidesa excel·lent en demanar que la subjecció a la normativa fixada s'entengués com una necessitat imperiosa per a la recuperació de la llengua catalana. Totes les comunitats amb llengua pròpia practiquen aquesta disciplina, que és la que consolida els idiomes. Si arreu i sempre és immancable, esdevé molt més urgent encara en col·lectius la realitat sociolingüística dels quals és especialment conflictiva. Endemés, Fabra tenia la convicció que la voluntat d'ésser lleials a la llengua catalana comportaria, com així fou, una captenença singularment sensible a l'autocorrecció en benefici seu, per a retornar-li progressivament la fessomia mig perduda.

La realitat dels resultats òptims és evident; basta comparar els textos escrits abans de l'establiment de la normativa de l'Institut d'Estudis Catalans amb els que se segueixen de la seva acceptació social; el salt qualitatiu fa la passa summa d'un ús caòtic gens unitari i ple de barbarismes a la compacitat que n'assegura el caràcter d'instrument vàlid per a la comunicació il·limitada. Sortosament no es caigué en l'error de la desconfiança en la voluntat i la capacitat de restituir l'idioma de l'única manera possible: dignament, en el respecte als orígens i a la identitat.

Seria incompreensible desfer camí, perquè lesionaria una tasca que costà duríssimes fatigues; però sobretot perquè la lliçó de la història ensenya que ésser exigents amb nosaltres mateixos és l'única via per a assegurar la integritat del català; caure en la demagògia d'una permissibilitat excessiva condueix solament a desdibuixar les essències d'una llengua. En els darrers anys, des de la reinstauració de l'ordre democràtic i la consegüent restitució de l'oficialitat del català, hem estat sortosament testimonis del mateix fenomen que Pompeu Fabra visqué: el recobriment de solucions gramaticals i lèxiques que havien estat bandejades per la força de la imposició d'altres llengües. Si podem reconèixer que s'han rescatat mots i expressions —i no pas pocs— que aparentment semblaven destinats a no tornar a ésser emprats popularment mai més, per què hauríem de negar-nos d'antuvi una competència tan sòlida com genuïna?

La primera edició del DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA de l'Institut d'Estudis Catalans afrontà un repte delicat i difícil: transformar el *Diccionari general de la llengua catalana* de Pompeu Fabra sense, tanmateix, variar-ne la concepció. Penseu que es reeixí en l'objectiu, perquè tot i que ha suposat materialitzar i visualitzar un diccionari diferent del que justament hem venerat i venerem, se n'ha estès l'ús

progressivament i ha esdevingut el referent lexicogràfic que fins fa pocs anys era el del Mestre. Ha estat així sobretot per la voluntat hegemònica de fer allò que imaginàvem que hauria fet el mateix Fabra: avançar des d'uns resultats que havien de revisar-se per tal de posar-los al dia. Tenir en compte el context científic i social, com ell féu conscienciosament: avui, per exemple, és molt distint sortosament el nivell de coneixement de la variació dialectal, com

ho és també, molt distinta, la situació econòmica, laboral, política, cultural dels territoris de llengua catalana. No s'han perdut mai de vista, en canvi, els principis que mogueren Fabra: el de l'atenció a l'ús real general de la llengua, el del respecte meticulós a la seva genuïtat, el de la valoració i inclusió de la diversitat dialectal, i el de la informació que proporcionen els nostres clàssics literaris i del pensament.

II

La segona edició del **DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA** no ha arraconat cap de les línies principals esmentades.

En lexicografia, qualsevol que sigui la mena de diccionari que hom faci, és imprescindible fer el seguiment de la utilitat per als destinataris, per tal de copsar-ne les deficiències i de posar-hi remei. La millor prova de la bondat d'un corpus i de la seva presentació i descripció és el grau de satisfacció en aquells qui hi recorren, sabent que mai no s'arriba a l'obra completa, acabada del tot; sempre és possible més exactitud, més eficàcia, en les diverses classes d'informació.

Les llengües no esgoten mai llurs possibilitats: s'adeqüen constantment als canvis; hi ha formes que esdevenen arcaïsmes i que acaben esfumant-se i, a l'extrem d'això, es creen incessantment mitjans nous que sadollen noves necessitats. La vivesa dels idiomes és molt singular, encara que les transformacions que s'hi produeixen són observables més aviat a llarg termini. Les llengües no es renovellen automàticament o per si mateixes, sinó que són els parlants els qui les acomoden o reclamen que s'acomodin a situacions inèdites. Al costat llur, hi ha l'autoritat lingüística, que ha d'estar alerta per tal de sancionar oportunament les novetats que s'hi originen; oportunament i amb mètode, a fi de mantenir la unitat que ineludiblement ha de caracteritzar una llengua de cultura.

És inexcusable posar al dia els diccionaris i els vocabularis. En aquesta operació cal tenir en compte les variacions de tota mena i igualment els suggeriments i les crítiques que els qui se'n serveixen hauran fet. La segona edició del **DICCIONARI** ha valorat les unes i els altres, sense discriminació.

Amb l'interès de fer més eficaç la consulta del **DICCIONARI**, s'hi han introduït novetats que n'afecten l'estructura, l'organització i la informació gramatical de les entrades. Per a aquest fi, han estat estudiats tots els 67.566 articles de la primera edició i s'hi han aplicat les modificacions pertinents.

Per tal de procedir coherentment i sistemàticament a la revisió de la primera edició, la Secció Filològica establí quatre grans apartats o àrees de treball: 1. L'aplicació de criteris lexicogràfics. 2. L'examen del lèxic d'especialitat, tant pel que fa a la nomenclatura com pel que fa a les definicions. 3. El tractament de les propostes d'esmena: tant d'aquelles que han estat fetes pels usuaris, individualment o col·lectivament, com de les que han aportat les Oficines Lexicogràfiques a partir de la lectura exhaustiva del text de la primera edició. 4. La revisió del lèxic comú o general. Òbviament, encara que cadascun s'ha hagut de considerar separatament dels altres, tots, a la fi, són interdependents i el criteri de la coherència ha obligat a analitzar de quina manera els canvis en un apartat suposaven simultàniament canvis també en d'altres.

1. D'algunes modificacions per criteris lexicogràfics

Seguint una proposta feta per la Secció Filològica però no aplicada encara en la primera edició, s'han numerat totes les accepcions i subaccepcions, la qual cosa ha comportat una reordenació de les informacions. Desapareixen, consegüentment, les pleques i els punts i a part com a separadors. El número en negreta indica les accepcions; el número en cursiva, les subaccepcions. Les entrades que tenen únicament una accepció sense subaccepcions lògicament no duen cap numeració; les que tenen una sola accepció però diverses subaccepcions duen només el número en cursiva per a les subaccepcions. Contrastí's, per exemple, el lema **corredoria**; en la primera edició es descriu així: '*f.* Ofici de corredor. | Diligència que fa un corredor. || Estipendi que percep el corredor per la seva diligència. || **corredoria d'assegurances** Companyia dedicada a la mediació d'assegurances'. En aquesta, en canvi, de la manera següent: '*f.* 1 *1* Ofici de corredor. 1 2 Diligència que fa un corredor. *f.* 2 **corredoria d'assegurances** Companyia dedicada a la mediació d'assegurances. *f.* 3

Estipendi que percep el corredor per la seva diligència'; s'hi distingeixen, doncs, tres accepcions, que es marquen amb els números en negreta, i dues subaccepcions de l'accepció primera, que es marquen amb els números en cursiva; amb aquesta disposició, la locució *corredoria d'assegurances* ha d'incloure's en l'accepció general segona.

La Secció Filològica ha vist la necessitat de cercar una solució per a les accepcions i subaccepcions que només contenen exemples, car justament la numeració suara explicada evidencia encara més que aquests no defineixen directament les accepcions i les subaccepcions. Per la qual cosa, ha acordat d'incorporar-hi una definició; així, a l'entrada **capaç** la subaccepció 2 2, que solament tenia l'exemple '*Capaç de testar*', té a més la definició 'Que té la capacitat legal per a fer alguna cosa'; en el lema **rompre**, la solució que en la primera edició presenta el verb com a transitiu amb un exemple: '*tr. Rompre el plor*' té ara l'explicació següent: '*aux. 6 1 Davant d'infinitiu introduït per la preposició a, començar bruscament a fer l'acció indicada per aquell infinitiu. Rompre a plorar. Els gossos van rompre a lladrar*'; hi ha, endemés, un canvi de valoració gramatical del verb, que de transitiu passa a auxiliar. En algun cas, ultra l'exemple, es dona informació d'ús: enfront de '*Nou casat, vingut, ric*' de la primera edició, aquesta diu: '*1 2 [usat davant d'un adjectiu o d'un participi passat] Nou casat. Nou vingut. Nou ric*'. Quan es tracta d'una alternança sintàctica, però no d'un canvi de sentit, s'hi ha introduït el codi de categoria gramatical. I quan són casos que presenten un trasllat semàntic, s'hi ha inclòs el valoratiu corresponent: **afable**, en l'edició primera té l'accepció explicada solament amb els exemples '*Maneres afables. Mots afables*'; en aquesta es diu: '*2 PER EXT. Maneres afables. Mots afables*'; semblantment, a **elaborar**, en lloc de posar solament els exemples '*Elaborar una teoria. Elaborar un projecte de llei*', com fa la primera edició, ara hi diu: '*3 PER EXT. Elaborar una teoria. Elaborar un projecte de llei*'.

En l'edició present, moltes subentrades han estat conduïdes a altres articles que no són aquells en què apareixen en la primera; és allò que s'esdevé amb les unitats lèxiques constituïdes per més d'un mot el nucli sintàctic de les quals ha servit de criteri per a inserir-les allà on són ara. Per exemple, el terme **bronze d'alumini**, atès que té com a nucli sintàctic el substantiu *bronze*, passa del lema **alumini** al lema **bronze**. La subentrada **parlar com un llibre** no apareix a l'article **llibre**, com en la primera edició, sinó a l'article **parlar**, nucli del sintagma verbal. Amb l'aplicació d'aquest criteri semanticosintàctic, alguns verbs han recuperat subentrades que estaven distribuïdes en els articles dels substantius o dels adjectius que en són el complement; per

exemple, l'article **tallar** inclou en aquesta edició les subentrades **tallar el nus gordià**, que abans figurava a **nus** o **tallar el coll a algú**, que abans figurava a **coll**. A partir d'aquesta concepció, les entrades amb dos nuclis sintàctics han de tenir espai en més d'una forma; així, **no ésser ni carn ni peix** és a l'article **carn** i a l'article **peix**, i no solament al primer. Tanmateix, les subentrades constituïdes per nuclis verbals amb un significat molt general o que són molt productius apareixen dins l'entrada que correspon al substantiu complement principal; les expressions **fer colzera** o bé **fer peu d'ànec**, que en la primera edició se situen en el lema **fer**, s'han introduït, respectivament, a **colzera** i **peu**, que són els noms nucli dels complements directes del verb *fer*, d'alta freqüència d'ús i semànticament genèric.

Hi ha subentrades que, essent sinònimes o semànticament equivalents, han d'aparèixer en més d'un article; és el que ocorre amb les expressions **afegir llenya al foc** i **tirar llenya al foc**, les quals s'han remès sia a l'article **afegir**, sia a l'article **tirar**, que en són els nuclis sintagmàtics; en la primera edició s'entren solament en el lema **llenya**. Per contra, hom ha entès que alguna locució no ha d'aparèixer en dos articles, car implica una repetició innecessària; així, **en vigor** ja conté el sentit de 'entrar en vigor' i, doncs, no cal que es repeteixi en l'article **entrar (entrar en vigor)**; basta que sigui solament en l'article **vigor (en vigor)**.

Hi ha formes homògrafes que, en lloc de presentar-les com a accepcions distintes dins una mateixa entrada, s'han desglossat en lemes diferenciats, ja que la no-coincidència en l'etimologia de cadascuna en justifica un tractament per separat. L'edició present destria, per exemple, **mona**¹ i **mona**², perquè l'ètim que fa referència a l'animal (**mona**¹) és una abreviatura del català antic *maimó*, *maimona* 'simi', de l'àrab *maimûm* 'simi', pròpiament 'feliç'; per tant, el significat 'pastís', com que procedeix d'una reducció del llatí *ANNONA MUNDA*, plural del neutre *MUNDUM* -i, que significa 'panera elegant ofrenada a Ceres pel mes d'abril', es descriu en un article separat (**mona**²). Fins i tot excepcionalment hom ha preferit separar dos homògrafs respecte als quals, tot i tenir el mateix origen etimològic, s'ha deixat de percebre'n la relació o bé culturalment s'ha cregut que era més adequat de mantenir-los en dues entrades separades; així, en la primera edició **clònic -a** és un sol article, que ara es divideix en dos: '**clònic**¹ -a *adj.* 1 Relatiu o pertanyent a un clon. 2 Obtingut per clonatge. *CèHules clòniques*', que és una entrada nova, i '**clònic**² -a *adj.* Relatiu o pertanyent al clonus. *Espasmes clònics*', que és la que apareix en la primera edició; **bufador** en masculí s'ha separat de l'entrada **bufador bufadora**: '*m.* 1 Lloc on bufa sempre el vent. 2

Forat o esclatxa en una roca per on surt un corrent d'aire'.

Amb altres mots hom ha procedit a l'inrevés, és a dir, a reunir dos o més lemes en un de sol, puix que tant etimològicament com semànticament no ha semblat justificada la separació i també per raons de coherència amb altres formes similars. Per exemple, les entrades **belga**¹ i **belga**² s'han aglutinat en una, **belga**, la qual inclou la informació de les dues que hom troba en la primera edició, sense dividir el sentit de gentilici històric i el del gentilici actual, tal com es fa, endemés, amb mots com **bohemi-èmia** o **hispa-ana**; **herbat**¹ *m.* Camp sense conrear ple d'herbes' i **herbat**² *-ada adj.* Cobert d'herba. *Un terreny herbat*' es reuneixen en una sola entrada amb dues accepcions **herbat-ada adj.** 1 Cobert d'herba. *Un terreny herbat.* 2 *m.* Camp sense conrear ple d'herbes'.

Algunes expressions lexicalitzades han estat sotmeses a revisió i consegüentment modificades d'acord amb els elements llurs que realment han sofert aquest procés. Així, **honoris causa**, que en la primera edició remet a **doctor honoris causa**, en aquesta té definició i un exemple: '*loc. adj.* A títol honorífic. *Doctor honoris causa.*', perquè s'ha constatat que aquest terme pot concórrer amb d'altres substantius a més de **doctor** [*doctora*], que, per això, no pot tractar-se com a element lexicalitzat. La subentrada **llibre d'histories il·lustrades**, que en la primera edició és sota l'article **llibre**, es restringeix a **historieta il·lustrada** i es trasllada, coherentment, a l'article **historieta**, perquè **llibre** no ha estat objecte de la lexicalització. Així mateix, la locució **tant per hom** que inclou la primera edició s'ha substituït per **per-hom**, que s'ha donat d'alta com a entrada, ja que aquest terme pot ocórrer juntament amb altres mots a part de **tant**; **tant**, doncs, tampoc no ha sofert la lexicalització. Altrament, algunes expressions duen sistemàticament el codi de la categoria gramatical i també una definició que equival semànticament i funcionalment a la locució definida: a **capa** s'indica que **sota la capa del cel** és una locució adverbial; a **càrrec** s'informa que **a càrrec de** o **amb càrrec a** són locucions preposicionals.

En les entrades d'afixos, la segona edició ha afegit d'una manera regular el mot d'origen de les formes prefixades i de les formes sufixades. Prèviament han estat delimitats els conceptes de prefix i sufix, els de forma prefixada i forma sufixada, i els de prefixoide i sufixoide; així mateix s'ha procedit a la selecció dels derivats prefixats i dels derivats sufixats que havien d'introduir-se en aquesta edició. L'entrada **magneto-** fa referència al mot d'origen **magnètic**. A **euro-** s'explicita que és prefixoide del mot **Europa**. De **-màtica**, que no apareix en la primera edició, es diu que és sufixoide del mot **informàtica**;

de **-rràgia**², que tampoc no és en la primera edició, es diu que és sufixoide del mot **hemorràgia**. Es donen d'alta **fotometeor** o **hagiotoponímia** com a formes derivades prefixades; **glossolàlia** o **malacofilia** com a derivats sufixats.

Hom explicita les categories gramaticals en les diferents accepcions i subaccepcions, la qual cosa és especialment útil en aquelles entrades que presenten canvis en aquest sentit. L'article **prometre** duu la informació de transitivitat en les accepcions 'Donar a esperar' i 'Afirmar com a cert'; i d'intransitivitat a 'Mostrar capacitats que es desenvoluparan en l'esdevenidor'; es diu que **conservador -a** és adjectiu i substantiu en l'accepció 'En polít., que professa idees refractàries a canvis sobtats o importants', i que és substantiu en la de 'Persona que té per missió de conservar alguna cosa'.

Quant a la caracterització morfosintàctica, aquesta edició ha pogut aplicar criteris que la Secció Filològica ha aprovat posteriorment a l'aparició de la primera, com, per exemple, indicar explícitament el comportament sintàctic de transitivitat o intransitivitat dels verbs pronominals. El verb **aparroquianar-se**, en la primera edició es presenta com a pronominal (*v. pron.*) i es defineix 'Agafar, adquirir, parròquia'; en aquesta se n'indica, endemés, la transitivitat, per la qual cosa la definició canvia i s'hi afegeix un exemple que n'aclareix l'ús: '*v. tr. pron.* Agafar, adquirir, (algú) com a parroquià. *No els interessava gens aparroquianar-se la noia*'. La forma **encinglar-se** es marca com a intransitiu, ultra que com a pronominal (*v. intr. pron.*) i es canvia l'exemple de l'edició primera '*Les cabres encinglades esbrotaven un om*' per '*Les cabres s'encinglaven per espadats inaccessibles*', en què es reflecteix el caràcter intransitiu i resta més evident el pronominal.

Quant al sistema de fer les remissions, hom s'ha adequat, òbviament, a la numeració de les accepcions i les subaccepcions, la qual serveix per a indicar si una remissió es fa a una o a diverses accepcions o subaccepcions d'una entrada; la consulta del DICCIONARI esdevé, doncs, en aquest sentit més eficaç i clara. L'article **cabana** remet a l'accepció 'Cabanya 1'; **erada**, a la subaccepció 'Batuda 1 3'.

La Secció Filològica ha decidit reduir considerablement les marques valoratives. Així, no hi ha cap etiqueta específica que indiqui els usos absoluts de les entrades (**ABS.**): **arrencar** '1 4 Expectorar' (en algun cas hom ha introduït un canvi de marca: **traspuar** en la primera edició duu la marca **ABS.**, que ara es canvia per **PER EXT.** en l'exemple '*Per unes petites esclatilles...*'). Tampoc no s'indica amb cap senyal l'ús abusiu d'un mot (**ABUS.**): **sumari-ària** '2 3 Índex 5 1'. S'ha suprimit la marca **ARC.** (arcaic): **irèixer-se** '*v. intr. pron.* Aïrar-se'. No es destaca l'ús despectiu d'una paraula (**DESP.**): **marmanyer marmanyera** '2 Per-

sona xerraire i embolicaire' (en algun cas hom ha introduït un canvi de marca: **fembra** en la primera edició té la marca *DESP. IRÒN.*; ara diu: 'f. 2 POP. Dona'). També desapareix la marca abreviada *ESP./esp.* (especialment); continua utilitzant-se la referència a aquest concepte, però amb la forma desenvolupada: *especialment*. No es marquen els sentits figurats (*FIG.*): **pansir** '2 3 Una persona, perdre la joventesa, la frescor' (en algun cas hom ha introduït un canvi de marca: **afermar** en la primera edició diu '*FIG. Afermar algú en el seu càrrec*', que ara es canvia en '1 2 *PER EXT.*'); els usos hiperbòlics (*HIPERB.*): **celestial** '2 Ideal, perfecte'; els propis del llenguatge infantil (*INFANT.*): **caca** 'f1 Excrements' (en algun cas hom ha introduït un canvi de marca: **pupa**¹ en la primera edició duu la marca *INFANT.*, que ara es canvia per la descripció 'En el llenguatge infantil...'); els irònics (*IRÒN.*): **pontífex** '*m.* 2 Persona que, essent una autoritat en un terme, se'n preval i es dóna importància' (en algun cas hom ha introduït un canvi de marca: **ganga**³ en la primera edició diu '*IRÒN. Quina ganga...*', que ara es canvia per '4 *PER EXT.*'); els poètics (*POÈT.*): **diadema** '2 Corona 1 1' (en algun cas hom ha introduït un canvi de marca: **corser** en la primera edició diu '*POÈT. Cavall*', que ara es canvia per la descripció '2 En el llenguatge poètic, cavall'). Se suprimeix l'etiqueta *PER ANAL.* (per analogia): **conjurar** '1 2 Preguar (algú) amb instància en nom d'alguna cosa sagrada, cara, etc.'. En canvi, hom ha cregut convenient de mantenir les marques valoratives *ANT.* ([emprat] antigament), *EN REC.* ([sentit] en recessió), *OBS.* ([mot/sentit] obsolet), *PER EXT.* ([sentit] per extensió), *POP.* ([emprat] popularment) i *VULG.* ([emprat] vulgarment; [mot] vulgar); això no obstant, hi ha hagut modificacions respecte a la primera edició, en el sentit que algunes accepcions o subaccepcions que hi duen alguna d'aquestes marques, o no la mantenen o ha estat modificada: **afinador afinadora** perd la marca *ANT.* referida a 'Persona dedicada a fabricar i calibrar els pesos i les mesures'; **decol·lació** en la primera edició duu *OBS.* per al sentit de 'Degollament', que es canvia per *ANT.* (hi ha diversos casos en què *ANT.* i *OBS.* es diferencien distintament que en la primera edició); **mariscal** en la primera edició no duu cap marca per al sentit 'Muller d'un mariscal', mentre que ara diu *EN REC.*; **idocrasa** no duu cap marca en la primera edició, mentre que ara diu '*OBS. Vesuvianita*'; en la primera edició **amagar** té la subentrada *POP. amagar l'ou a algú*, en canvi en aquesta apareix sense la marca; la locució **mala hòstia** de l'article **hòstia** ara duu la marca *VULG.*, que no apareix en la primera edició, i a l'entrada **pixar** la marca *VULG.* del sentit 'Orinar' es canvia per *POP.*; **rabejar** duu en la primera edició l'exemple '*Rabejar-se la mar a la platja*' sense cap marca, mentre que ara diu: '2 2 *PER EXT.*', i la

marca *FIG.* dels exemples '*L'explosió de la seva còlera. Una explosió d'entusiasme*' de l'article **explosió** es canvia per '1 2 *PER EXT.*'. En la primera edició ja s'acordà de no indicar cap marcatge de dialectalismes; en aquesta, anant encara més enllà, la Secció Filològica ha convingut a suprimir també l'expressió *En algunes contrades* que apareix en certes definicions, atès que, ultra que no es concreten les contrades, no s'aplica igualitàriament a totes les entrades que podrien dur-la; d'aquesta manera, s'elimina voluntàriament qualsevol indicació sobre el caràcter dialectal dels lemes; penso que, a més d'innovadora en la lexicografia catalana i romànica, és una elecció que manifesta ben explícitament la convicció que una bona part de les formes d'una llengua són, a la fi, dialectals; **bujot** '*m.* Espantall', **saltarel·la** '*f.* Llagosta de camp petita de color torrat'; en algun cas hi ha hagut un canvi de definició: **madò** '*f.* En algunes contrades, tractament tradicional...' de la primera edició s'ha modificat per 'Tractament tradicional a Mallorca i Menorca...'

Per tal d'alleugerir l'estructura de les definicions i assolir-ne una major claredat, en l'edició present hom ha prescindit sistemàticament d'algunes expressions metalingüístiques: *Dit de, Qualsevol (de), Nom donat a, Tipus de, Terme que*, o d'altres fórmules anàlogues a cadascuna d'aquestes. Així, per exemple, **abunyolat -ada**, que en l'edició primera es defineix 'Dit d'una cosa a la qual hom ha donat, en coure-la, la forma i l'esponjositat d'un bunyol', en aquesta la definició es canvia, més precisament i concisament, per 'Que té la forma i l'esponjositat d'un bunyol'; **abonament**² en la primera edició es defineix 'Qualsevol assentament fet en l'haver d'un compte', ara es diu 'Assentament fet en l'haver d'un compte'.

2. Diccionari general i lèxic d'especialitat

La generalització del coneixement en l'anomenada societat de la informació provoca un increment en la demanda de la terminologia específica. El món actual difumina cada vegada més la partió entre el lèxic comú i allò que en diem terminologia. A conseqüència de la parcel·lació que el caracteritza, s'ha magnificat l'especialització com a fenomen global i la terminologia com a fenomen lingüístic. La tendència progressiva a un saber més ampli dels diversos àmbits de la vida social respon a l'exigència de precisió i d'aprofundiment, del refús a una generalització massa vaga. Per la qual cosa, els diccionaris generals de les llengües tenen cada vegada més entrades del lèxic originàriament no comú, però que s'ha acabat estenen socialment d'una manera inexorable. L'article **metamorfosi** en el *Diccionari* de P. Fabra té l'accepció 'en zool., canvi de forma, estructura...', ara diu directament '1 3 Can-

vi de forma, estructura...'; **lluneta** en el *Diccionari* de P. Fabra té l'accepció 'En arq., espai en forma més o menys de mitja lluna', ara, en canvi, diu '2 1 Petita volta que resulta...', amb modificació també de la definició.

Les llengües estan al servei de les comunitats, cosa que implica que han d'oferir la seguretat de poder-s'hi expressar sense limitacions. Des de la segona meitat del segle passat hi ha una sollicitació creixent d'un domini dels llenguatges especialitzats que ha obligat a un replantejament de la metodologia en les tasques lexicològiques i lexicogràfiques. La terminologia surt progressivament del cercle tancat en què restava reclosa i passa a formar part de la competència lingüística de grups considerablement nombrosos. La mobilitat social interna i externa duu implícit l'acostament vinculant de les persones a les múltiples activitats de la vida social: laborals, lúdiques o de qualsevol altra mena. Aquest fenomen suposa la destrucció de fronteres entre espais reservats fins ara a minories molt reduïdes. Els mitjans de comunicació, especialment els lligats amb la cibernetica, han tingut i tenen una funció decisiva en aquest sentit.

Si la llengua catalana ha d'ésser normalment present en tots els espais de l'activitat social, cal dotar-la dels recursos que no n'impedeixin l'ús en cap context. Altrament, esdevindria impossible salvar-la de la diglòssia que encara pateix si no abordàvem correctament l'establiment de la preceptiva en el lèxic especialitzat i no li donàvem un marge generós en els reculls del lèxic general.

Es fa, doncs, imperiosa la tasca d'acoblament sòlid dels llenguatges d'especialitat i la llengua comuna: la neologia ha d'ésser deutora del lèxic general i aquest, al seu torn, ha de donar solucions a la formació i la preceptiva de la neologia. Tanmateix seria un error, ultra que un ideal inassolible, que els diccionaris generals pretenguessin d'incloure tota la terminologia.

Una de les conseqüències més destacables de la labor duta a terme en la preparació de la segona edició del *DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA* ha estat justament l'ampliació notable i ponderada de la terminologia; n'ha resultat també l'aspecte més complex i que ha requerit, doncs, un període d'execució més llarg. Com he dit suara, no és fàcil d'establir el llinard d'especialització que cal prendre com a referència a l'hora de seleccionar les entrades i les subentrades; ni tampoc de trobar el tipus de definició que satisfaci ensems l'exigència científica i la claredat i simplicitat necessàries en un diccionari general. Tot i amb això, per tal d'assolir la comparicitat indefectible, ha calgut coordinar minuciosament les àrees del coneixement, les més afins i les més distants entre si.

S'han destriat setanta-sis camps i hi han treballat cent disset especialistes, una bona part dels quals són membres de les cinc seccions de l'Institut d'Estudis Catalans: la Històrico-Arqueològica, la de Ciències Biològiques, la de Ciència i Tecnologia, la de Filosofia i Ciències Socials, i, òbviament, la Filològica, amb una interacció constant. Hem comptat, a més, amb la col·laboració inestimable del TERMCAT, Centre de Terminologia.

La comesa s'ha centrat fonamentalment en dos apartats: la revisió de la nomenclatura, és a dir, dels mots que han de figurar en el diccionari i de la grafia que hi han de tenir; i les definicions, és a dir, la manera com s'explicita en un diccionari que és de la llengua comuna el significat de cada un d'aquests mots. En l'un i l'altre objectiu s'ha partit de la primera edició del *DICCIONARI*; no gensmenys, hom ha indicat quines entrades i subentrades es donaven d'alta i quines es donaven de baixa o bé es modificaven; les propostes que han fet en aquest sentit han estat sotmeses a una anàlisi detinguda a partir dels materials preparats per les Oficines Lexicogràfiques, que han valorat la Comissió de Lexicografia i la Secció Filològica, aplicant-hi criteris lexicogràfics generals o bé de coherència. Per suggeriment dels especialistes, per exemple, l'article **estilobat** es modifica en **estilòbata**; **tructicultura** es canvia per **tructicultura**; **fum a terra**, per **fumaterra**; **moll de càrrega**, per **moll de càrrega i descàrrega**; **castanyer d'Índia**, per **castanyer bord** [o **castanyer d'Índia**]. Com a exemples de les formes que s'han donat d'alta en els diversos camps semàntics, esmento les següents: **maputxe**, **patrilateral** (antropologia); **ataxita**, **supercúmulo** (astronomia); **hidrant**, **saprolègnia** (ciència forestal); **contrapicat**, **sobreexposició** (comunicació); **biodiversitat**, **folívor** (ecologia); **electroencefalògraf**, **mòdem** (enginyeria electrònica); **gauge**, **nucleosíntesi** (física nuclear); **passavins**, **sommelier** (hoteleria); **clicker**, **videoconferència**, **internauta**, **píxel**, **processador de textos**, **xat**, **emoticona**, **navegador**, **web** (informàtica); **adoptand**, **immatricular** (llenguatge administratiu); **encartadora**, **ortotipografia** (arts gràfiques); **euromíssil**, **subfusell** (defensa); **frontennis**, **ràfting** (esports); **aixeteria** —que ha de barrar el pas al castellanisme **griferia*—, **elastà** (indústries en general); **videojoc**, **didascàlia** (jocs i espectacles); **cavista**, **attrezzista** (professions). Aquesta edició s'ha fet ressò de la incidència arreu de cultures i religions que fins fa molt poc restaven closes en els grups originaris i dels qui les practiquen, especialment les islàmiques i les jueves; per la qual cosa s'hi han introduït **aiatol·là**, **alcorà**, **gihad**, **quipà**, **menorà**, **jidisch**, **talibà -ana**, **xador**, **agarè**, **fàtua**. Altres mots d'especialitat que són nous en aquesta sego-

na edició: **bàrman**, **boutique**, **cànnabis**, **càrtel**, **escanejar**, **harakiri**, **maracujà**, **pizzer** **pizzera**, **psicòtrop**, **tsunami**. Com a accepcions noves, esmento a títol d'exemple **acreditació** (llenguatge administratiu), **algotzir** (història), **promotor** (biologia), **resolució** (enginyeria electrònica), **signatura** (informàtica), **tesi** (pedagogia), **validar** (transports). S'hi han donat, en canvi, de baixa formes com **abietat**, **estirènic** (química); **acantodàctils**, **emis** (amfibis i rèptils); **acnode**, **trocoïdal** (matemàtiques); **acronímia**, **epitrope** (filologia); **adamita**, **iodargirita** (geologia); **epilobi**, **mirris** (plantes superiors); **essènic**, **vicedéu** (religió); **antroposociologia** (antropologia), **avellanor** (col·lectius vegetals), **ànima d'una arma de foc** (defensa), **esferita** (minerals), **cotangent negativa/cotangent positiva** (matemàtiques), **gràcia concomitant** (religió).

Allò que resultarà més evident als qui han manejat la primera edició en consultar la present és el nombre de lemes nous que s'hi han agregat. Les Oficines Lexicogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans treballen contínuament en la recollida de formes que per llur extensió social se sotmeten a discussió per tal de considerar la conveniència d'introduir-les entre el lèxic comú. Concretament, pel que fa a les entrades, la present edició ha incorporat gairebé 2.000 altes i ha fet més de 750 baixes i més de 200 canvis de grafia. Quant a les subentrades, se n'han incorporat més de 1.500 de noves, se n'han donat de baixa més de 550 i han estat modificades unes 700. En relació amb les definicions, a partir de les 61.262 accepcions de la primera edició associades a alguna àrea d'especialitat, se n'han afegit més de 2.500 de noves i han estat modificades més de 28.500. A part d'això, s'ha introduït la marca d'àrea temàtica a unes 5.000 accepcions i s'ha suprimit en unes 2.000. No és difícil d'endevinar que la supressió de senyals que indiquen especialitat és motivada particularment pel fet que precisament els termes es fan generals en llur utilització i en períodes de vegades molt curts deixen de pertànyer exclusivament a l'àmbit restringit i passen a ésser lèxic general o, si hom vol, prou generalitzat.

L'usuari observarà que de vegades els manlles se sotmeten a una adaptació total al català (és el cas de **discjòquei**, o de **espot** amb la *e*- protètica que dona suport a la *s*- líquida del manlleu) i que d'altres, en canvi, no s'hi sotmeten, o bé solament s'hi semiadapten; el criteri per a una o altra solució és la conveniència que alguns mots s'identifiquin al màxim o del tot amb els que són més difosos internacionalment, per la qual cosa es considera recomanable no fer-hi cap variació o fer-n'hi la mínima.

3. La variació dialectal: El Diccionari de tots els territoris de llengua catalana

Construir la preceptiva d'una llengua implica ineluctablement triar, en un procés particularment compromès i difícil, en què cal ésser conscients que tota la variació no hi cap, ni la geogràfica, ni la social, ni la individual. La tasca de selecció suposa el sacrifici de moltes solucions, que, tanmateix, són vives i objecte de consideració i estudi en la dialectologia, en l'anàlisi dels registres, etcètera. Sobre tot pel que fa a la inclusió de les formes que singularitzen territorialment els parlars catalans, s'ha d'ésser especialment sensible, perquè, dels resultats, en depèn que el col·lectiu senti com a seves les opcions normatives elegides; cap dels grans dialectes no pot ésser ignorat ni menyspreat, a partir dels criteris de l'extensió i la vitalitat de les formes i també de llur caràcter emblemàtic en el territori corresponent. N'ha de sortir un recull lexicogràfic que, sense constituir un diccionari dialectològic, identifiqui tots els parlants sense excepció. La unitat de qualsevol llengua es plasma en la preceptiva mitjançant la presència adequada de la variació que la caracteritza; els desequilibris atempten contra aquesta unitat, tant si actuen per defecte com si actuen per excés.

Això admès, convé que es recordin aquí els mots de Carles Riba en el prefaci a la segona edició del *Diccionari* de P. Fabra: «tothom que sense un mínim d'informació en qüestions de llenguatge consulta un diccionari, especialment si és d'Acadèmia, tendeix a creure, per una banda, que és de llei tot allò que hi és inclòs, i interdit tot allò que no hi troba; i per altra banda, que qualsevol mot o locució del dialecte natiu que ell usa, hi hauria de figurar com a vivent que és» (RIBA, Carles, «Prefaci a la segona edició», a *Diccionari general de la llengua catalana*, 1954, p. xv).

És prou conegut que la llengua catalana és especialment unitària en el conjunt de les llengües germanes romàniques; és, per això, un idioma macrocèfal. Nogensmenys, els catalanoparlants tenen una actitud hipersensible respecte a la variació territorial, que no tenen els usuaris d'altres idiomes amb molta més diversificació. És fruit de distints i complexos processos històrics, culturals, de divisió administrativa i política. Això no obstant, totes les llengües avui tendeixen a sotmetre's al fenomen de l'anivellament, en el sentit que els sistemes de vida nous incrementen la intercomunicació, la qual genera una homogeneïtzació en perjudici del manteniment de trets diferencials; les tecnologies de la informació accentuen encara més aquest procés d'igualació.

Hom sap que l'establiment del registre general formal i culte d'una llengua pot fer-se a partir bàsi-

cament de dos mètodes: l'unitarista o el composicional, és a dir, tenint en compte fonamentalment un sol dialecte, unitarista, o tenint en compte els més representatius, composicional. Cap de les dues possibilitats no és per si mateixa ni dolenta ni bona, tot depèn de quina llengua es tracta: en les comunitats en què les llengües tenen una variació molt marcada es tendeix al mètode unitarista; en les que no la tenen tant es tendeix al mètode composicional. Ningú que conegui prou la labor de Pompeu Fabra no pot negar que en l'elaboració de la gramàtica i del diccionari de la llengua catalana aplicà el criteri composicional. Altra cosa és que hom vulgui veure-hi reflectides determinades solucions dels dialectes propis que no hi són. I l'Institut d'Estudis Catalans ha heretat i no ha abandonat mai les línies del Mestre; ben al contrari, gràcies a una millor coneixença de la realitat variacional de la llengua, ha eixamplat constantment la seva presència en el diccionari normatiu, a partir dels criteris de la tradició i la popularitat, de l'extensió territorial, de facilitar la substitució d'una interferència, de l'aprofitament de matisos, de la coherència estructural.

Pompeu Fabra advertí, nogensmenys, dels perills de la dialectalització com a instrument separador, secessionista, producte de l'afluïxament del sentiment de pertinença a una mateixa única col·lectivitat lingüística. Ell tingué consciència que una cosa és la preceptiva, unitària, i una altra la descripció exhaustiva d'una llengua, multiforme: «A tot arreu del món, quan en un domini lingüístic s'ha produït una literatura, veiem formar-s'hi, i regnar per damunt de la llengua parlada multiforme, una llengua unitària literària filla d'un llarg i acurat treball de selecció i de fixació; i això s'esdevingué en les terres de llengua catalana, i els catalans tinguérem la nostra llengua nacional, on traspuaven a penes les diferències dialectals de la llengua parlada» (FABRA, Pompeu, *El català preliterari*, 1932, p. 76). Aquestes poques paraules són una lliçó excel·lent sobre l'harmonia que ha de regnar entre variació i unitat, i sobre la discriminació que cal aplicar-hi; lliçó que no podem desaprendre si no és a costa del perill de fragmentació de la llengua nacional. Els capteniments intransigents en contra de la unitat solament poden conduir a la segregació.

Pel que fa a la variació diatòpica, en aquesta segona edició hom ha ampliat el nombre de lemes considerats dialectals —amb la consciència que estrictament tots ho són, per la qual cosa cap no en duu la marca, com he explicat—, basant-se en dos criteris principals: el de la coherència i el de la conveniència d'eixamplar-ne el repertori. Així, respecte al primer, com que en l'edició anterior es recullen els numerals **dèsset**, **devuit**, **denou**, del balear, és lògic que en la segona també hi constin els valen-

cianismes **dèsset**, **díhuit** i **dènou**. En la morfologia, s'han introduït les formes dels demostratius valencians **eixe -a** i **este -a**, que completen la informació variacional de **eix -a** i **est -a**, respectivament. Quant a l'augment de presència de la variació, hom hi ha sumat altres mots que caracteritzen els parlars catalans, per exemple, els andorranismes **pita-vola** 'papallona', **serenalla** 'sargantana', **donja** 'embotit'; els balearismes **escoar** 'escuar', la conjunció **idò** 'doncs', **perhom** 'per persona', compartit amb l'alguerès, **teringa** 'fila' o **blan -a** 'bla', aquest darrer compartit amb el País Valencià; el valencianisme **algorfa** 'golfa'; o la locució **cap de casa** 'golfa', pròpia del català nord-occidental (Andorra, Esterrí d'Àneu, Bescaran, Sarroca de Bellera, Cubells, Massalió, Valljunquera).

Hom pot constatar que en alguns casos no es tracta de solucions lèxiques distintes, sinó de variants fonètiques d'altres, amb les quals comparteixen l'ètim: **eixe** respecte a **eix**, **este** respecte a **est**, **escoar** respecte a **escuar**, **blan** respecte a **bla**; la solució reforçada amb l'article d'origen àrab i amb el rotacisme de la líquida **-l-** **algorfa** respecte a **golfa**. O encara de formes que simplement han variat l'ortografia a conseqüència del fenomen de gramaticalització o de lexicalització, com és el cas de **perhom**.

A instàncies del Govern d'Andorra, s'han estudiat 59 propostes d'entrades, subentrades, accepcions, exemples, canvis de categoria gramatical, modificació de definicions i addició de valoratius, 42 de les quals han estat acceptades per a aquesta edició; hom ha considerat que les altres mereixen un estudi més entretingut. Com a entrades noves esmento **aute**, **padral**; com a accepcions noves, **batllia**; com a subentrades noves, **raonador del ciutadà**, dins l'article **raonador -a**, o bé **tabac espallilat**, dins **tabac**¹; s'ha afegit la categoria gramatical **femení a coprincep coprincesa** i a **nunci núncia**; s'ha modificat la definició de **llevador**² **llevadora**; s'ha modificat la definició i hi ha hagut una addició de valoratiu en l'article **veguer veguera**.

La Secció Filològica ha comptat sempre amb una àmplia representació territorial de la variació diatòpica principal de la llengua catalana, sense excloure ni la Franja de Ponent ni l'Alguer ni Andorra. Aquesta realitat respon a la voluntat d'acomplir adequadament amb les funcions que té encomanades: establir l'ortografia, confegir la gramàtica i el diccionari per a tots els territoris de la llengua catalana sense excepció. La presència important d'especialistes d'arreu del domini lingüístic català hi assegura que tota la tasca de fixació preceptiva ortogràfica, gramatical i lèxica pugui ésser acceptada pel conjunt de les terres de parla catalana, sense que cap se n'hagi de sentir injustament marginada. En suma, el DIC-

CIONARI DE LA LLENGUA CATALANA de l'Institut d'Estudis Catalans és, des de la primera edició, el diccionari per a tots els catalanoparlants.

4. Ideologia i llengua

El repàs de les definicions s'ha fet tenint en compte lògicament tots aquells aspectes en què podien i havien de millorar-se: l'exactitud en la descripció dels conceptes i la claredat en llur exposició. Pel que fa al primer punt de vista, hom les ha modificades sempre que els avenços científics, tecnològics i artístics ho han requerit; però, endemés, s'ha prosseguit la labor de desideologització empresa ja en la primera edició damunt el corpus elaborat per Pompeu Fabra, és a dir, de descarregar-les tant com s'ha pogut i sabut de condicionaments produïts per determinades visions de la realitat que han estat o que són hegemòniques en la cultura; cal que s'insisteixi permanentment en aquesta direcció, amb la consciència que, tanmateix, el grau màxim de neutralitat és una fita molt difícil, si no impossible, d'assolir. Les diverses concepcions del món i de la humanitat constitueixen les distintes ideologies de què hom parteix per a forjar-les; per tant, és segurament utòpica la pretensió d'explicar l'un i l'altra sense cap dependència ideològica. Això no obstant, encara que sigui així, ningú no és exempt de l'esforç de la recerca de la màxima objectivitat.

És evident que determinats camps semàntics es presten més fàcilment, en sigui hom conscient o no, a la submissió a prejudicis; l'àmbit de la religió és un dels que més reclamen l'actitud distant del lexicòleg i del lexicògraf, que permeti un tractament neutral dels conceptes que hi fan referència, directament o indirectament. Per exemple, l'entrada **heretgia**, que en l'edició anterior es defineix 'doctrina contrària als dogmes de l'Església...', en la segona es matisa de la manera següent: 'Doctrina que l'Església considera contrària als seus dogmes...'. Altres vegades, una major concreció ajuda a delimitar més encertadament el sentit dels lemes; per aquest motiu la definició de **àngelus** 'Oració que es diu al matí, al migdia i al vespre...' es canvia per 'Oració que diuen els catòlics al matí, al migdia i al vespre...', tot especificant, doncs, que es tracta del culte d'una determinada religió. En l'entrada **mahometà -ana** es remarca que l'equivalència respecte a **musulmà -ana** és impròpia. En algun cas, a més de variar la definició, s'afegeix alguna indicació respecte a l'ús, la qual ajuda a entendre millor el sentit de la paraula; per exemple, **moro -a** es considera equivalent a **magribí -ina**, però amb la marca *POP.*, que en subratlla el caràcter popular o col·loquial, és a dir, no formal. El mot **musulmà -ana** en la primera edició es defineix com a 'maho-

metà'; en aquesta, en canvi, es diu: 'Que professa la religió islàmica', referit, doncs, a les persones, enfront de **islàmic -a** 'Relatiu o pertanyent a l'islam', referit a les coses, tot i que no es pot negar que de vegades **musulmà -ana** s'aplica a les coses i s'empra com a sinònim de l'adjectiu **islàmic -a**, per això s'ha inclòs una segona accepció en l'adjectiu, que dóna compte d'aquest fet: '2 *adj.* Islàmic'.

S'ha mirat d'afinar encara més en el tractament igualitari de les persones, al marge del sexe. Així, per exemple, l'entrada **bledejar**, que en la primera edició es defineix 'Una persona, esp. una dona, ésser més o menys bleada...', en aquesta edició es diu: 'Una persona, ésser més o menys bleada', sense la referència especial a la dona. En el substantiu **rapte** es canvia la definició 'Acció d'emportar-se amb si per la violència, per seducció (algú, esp. una dona)' per 'Acció de raptar', sense cap al·lusió al sexe de la persona raptada. Semblantment, el lema **violació**, que, en una de les accepcions de la primera edició, es defineix '*ESP.* Acte carnal amb una persona, esp. una dona, comès en contra de la seva voluntat', es modifica de la manera següent: 'Acte carnal amb una persona comès en contra de la seva voluntat'; modificació que, endemés, obliga, per coherència, a fer la conseqüent en el verb **violat**, el qual passa d'ésser definit 'Fer un acte carnal (amb una persona, esp. una dona), en contra de la seva voluntat', a descriure's 'Fer un acte carnal (amb una persona), en contra de la seva voluntat'. Sempre que hom ha pogut fer una generalització més exacta en la referència a les persones, s'ha fet, tot evitant de concretar-ne el sexe. El mot **guindola** en l'edició anterior es descriu com el flotador de salvament que hom gita '...quan cau un home a l'aigua...'; en aquesta edició, es diu, en canvi, '...quan cau algú a l'aigua...'. L'entrada del substantiu **tim** en la primera edició es defineix com una glàndula que desapareix o esdevé rudimentària '...en l'home adult'; en aquesta se substitueix l'expressió per la de '...en la persona adulta'. Tanmateix hom ha considerat necessari de mantenir el substantiu **home** amb el sentit 'individu de l'espècie humana', tal com s'ha esdevingut en la majoria de llengües. El *DICCIONARI* inclou, doncs, una primera accepció general 'Animal mamífer...' i una segona 'Masclle de l'espècie humana...'. Aquesta distinció fa que entrades com **esquelet** es defineixin com 'Ossada de l'home o de qualsevol altre animal vertebrat'; o que **esquena** es defineixi 'Part posterior del cos de l'home...'. Crec que no seria sensat de prescindir d'aquest valor semàntic genèric; com tampoc no ho seria pretendre, posem per cas, l'eliminació de formes com *hom*, *tothom*, *prohom*, *bonhomia*, *humà*, *humanitat*, *humanisme*, *homicidi*, *homenatge* i de tots llurs derivats possibles, pel fet que procedeixen etimològicament de

HOMO o HOMINE 'home', encara que fan referència a l'home i a la dona. Des dels orígens, HOMO o HOMINE no alludien el mascle de l'espècie humana, sinó que tenia el sentit que n'inclou tots els individus, el qual s'ha conservat fins avui. Per a la denominació concreta del mascle hom recorria a una altra forma: VIR, que ha donat els seus derivats en el català (*viril, virilitat, virilment*, etcètera). És sabut que probablement HOMO o HOMINE tenen relació amb HUMUS, 'terra'; així, doncs, és versemblant que s'emprés la forma *home* per a separar els éssers terrenals dels celestials o divins.

En la selecció dels exemples hom ha procurat igualment un tractament paritari quant a les persones. En l'adjectiu **inic -iqua** s'ha eliminat '*Fou mort, mentre dormia, per la seva iniqua muller*'; a **solter -a** '*Solteres, casades i vídues*' s'ha substituït per '*Solters, casats i viudos*'. S'han afegit nous exemples amb el mateix objectiu, com '*A la mort del rei, la princesa esdevingué reina*', a l'article **príncep princesa**. S'han substituït exemples com '*La reina d'un ball*', que s'ha canviat per '*La reina de les finances*', a l'article **rei reina**; o '*Escola de bibliotecàries*', que s'ha modificat per '*Escola universitària de bibliotecaris i documentalistes*'.

5. L'atenció als suggeriments i a les propostes d'esmena

He afirmat que la bondat d'un diccionari es mesura especialment pels resultats satisfactoris en la consulta que en fan els usuaris. Però també he subratllat l'obvietat que en la fixació de la normativa ortogràfica, gramatical i lèxica s'encontren inevitablement opinions, que poden arribar a ésser fins i tot irreconciliables.

La Secció Filològica ha considerat sempre un deure atendre les observacions i els suggeriments que li arriben des de l'Institut d'Estudis Catalans mateix o des de la societat, tant se val si procedeixen d'experts o especialistes en llengua com si vénen de persones que no ho són; tant si li arriben directament com si és a través de publicacions de mena diversa; tant si es fan en comunicacions escrites com si són manifestacions verbals. Les té en compte i les valora totes sense excepció i amb igual interès.

El collectiu lingüístic que aplega els catalanoparlants té unes actituds respecte a la llengua pròpia que no trobem en d'altres comunitats, per unes raons històriques pregonas que han impedit l'existència normal de l'idioma; que en determinats i llargs períodes fins i tot l'han prohibit i perseguit mitjançant lleis dictades expressament per al seu anorreament. L'anormalitat de la situació sociolingüística de tots els territoris de llengua catalana preval de molt damunt la normalitat: des del segle XVI fins als nostres dies, ha viscut, amb alts i baixos,

amenaçada i en situació de subordinació respecte a la llengua espanyola, la francesa i la italiana, en els estats en què conviu amb aquestes.

Si aquesta realitat històrica no ha estat fatal per a la subsistència del català és degut sobretot a la lleialtat popular, a la decisió individual i social de no renunciar a allò que més caracteritza la identitat dels pobles. Però ha obligat i obliga a una militància fatigosa, que ha passat per moments crítics; i ha generat una sensibilitat peculiar respecte a l'idioma, que hom no constata en les comunitats en què la llengua pròpia no pateix conflictes especials. Aquest sentiment implica una vigilància no solament en allò que fa referència a l'extensió en l'ús social de la llengua, sinó també en allò que en concerneix la qualitat. S'ha afirmat reiteradament que en un percentatge relativament elevat, els catalanoparlants se senten lingüistes, sociolingüistes, gramàtics, filòlegs. N'hem d'estar cofois, ja que és el símptoma inequívoc que la llengua no els és indiferent, ans al contrari, la consideren tan pròpia, que necessiten abocar-hi llurs opinions. Són, sortosament, "malalts de llengua". És la passió envers un patrimoni massa sovint ultratjat i que fins i tot s'ha volgut i es vol destruir.

Prova fefaent del que acabo d'afirmar és que l'Institut d'Estudis Catalans ha inventariat unes 11.500 propostes de modificacions. Una bona part de les quals afecten el lèxic d'especialitat de les diverses àrees del coneixement. Algunes fan referència a l'estructura dels articles, a l'ordenació de les accepcions i subaccepcions i a la selecció de les entrades. D'altres suggereixen informacions complementàries dels articles, proposen refondre accepcions, fer-ne altes o baixes, modificar definicions, qüestions gramaticals, canviar exemples, remissions o valoratius lingüístics.

Pel que fa al lèxic comú, hi ha hagut unes 7.000 propostes, que són majoritàriament resultat de la lectura del text de la primera edició que es féu, com ja he dit, a les Oficines Lexicogràfiques. Més de la meitat ha donat lloc a algun tipus de rectificació.

Alguns articles han estat estructurats d'una manera diferent; per exemple, **dinamisme** en la primera edició té com a primera accepció el sentit de 'doctrina filosòfica' i com a segona 'qualitat de dinàmica', en l'edició present se n'ha canviat l'ordre. La subentrada **agudesa sensorial** de l'entrada **agudesa**, no apareix al final, com en la primera edició, sinó a 1 2; en canvi, l'accepció 'Nabinera', de l'entrada **nabiu**, passa al final, en lloc d'aparèixer com a primera accepció. L'article **ballestada** es presenta en la primera edició amb una única accepció: 'Tret de ballesta; allargada d'un tret de ballesta'; en canvi, ara es diferencia '1 Tret de ballesta. 2 Abast d'un tret de ballesta'. Semblantment, a **recaure** la pri-

mera edició diu: 'Algú, tornar a caure malalt d'una malaltia de què estava convalescent; tornar a caure en una falta, un vici, etc.'; en canvi, ara diu: '1 1 Algú, tornar a caure malalt d'una malaltia de què estava convalescent. 1 2 Tornar a caure en una falta, un vici, etc.'.

Quant a propostes ortogràfiques, s'ha modificat **avanttren** per **avanttrèn**, **entacar** per **entecar**, **nietzschia** per **nietzscheà**, **vehiculització** per **vehiculació**.

En les definicions, també hi ha novetats; s'hi han afegit algunes informacions complementàries o se n'han suprimit o modificat d'altres; per exemple, en l'entrada **ambaixada**, l'accepció 'Palau on resideix l'ambaixador' ha estat modificada per 'Residència de l'ambaixador'; a **carbonejar**, l'accepció 'Una nau, proveir-se de carbó' passa a ésser 'Una nau de vapor, proveir-se de carbó'. L'accepció 'Unió de societats que tenen un fi comú', de l'article **federació**, ha esdevingut '2 1 Unió de societats, que tenen un fi comú, en una de superior que les representa'.

En algun cas s'ha corregit la relació entre articles, tenint en compte els grups semàntics, les famílies lèxiques o la sinonímia total o parcial; l'entrada **besada** en la primera edició té com a segona accepció 'Qualsevol dels senyals que resten en els pans que han estat besant-se els uns als altres en el forn', i a **besadura**, també en la segona accepció, s'hi diu: 'senyal que resta en un pa a l'indret on, durant la cuita, es besava amb un altre'. L'edició present simplifica la connexió entre ambdós lemes: a **besada**, en la segona accepció diu: 'Besadura 2', i a **besadura 2**, 'Senyal que resta en un pa a l'indret on, durant la cuita, es besava amb un altre'. D'una manera semblant, en la primera edició l'entrada **grapeig** en la primera accepció diu: 'Acció de grapejar', i l'entrada **grapejament** es defineix 'Acció de grapejar'; en l'edició present, **grapeig** resta igual que en la primera, però **grapejament** no descriu la definició, sinó que remet a **grapeig**.

S'ha fet també alguna refosa d'accepcions molt properes; se n'ha suprimit alguna i se n'hi han afegit d'altres. Per exemple a **bigot** s'ha entrat l'accepció 'Bigoti'; a **cabró** s'ha entrat l'accepció de substantiu masculí i femení amb el sentit 'Persona que fa males jugades'; a **tac**, la de 'Peça circular, muntada a la sola d'una bota, que, juntament amb altres, serveix per a augmentar l'adhesió del calçat al camp de joc'; les dues accepcions de l'article **hipoplàsia** de la primera edició es redueixen a una sola 'Desenvolupament incomplet o deficient d'un teixit o d'un òrgan'; s'ha suprimit l'accepció 'Fullaraca' en l'entrada **virosta**.

En algunes formes s'ha restringit l'àrea temàtica i en d'altres, en canvi, s'ha llevat el restrictor; a **anellet**, en l'accepció 'Figura rodona i buida', s'hi ha

anteponat 'En heràld.'; a **diplostèmon -a** s'ha llevat el restrictor 'En bot.', de la primera edició, i en resta simplement la definició 'Que té el doble nombre d'estams que peces de cada verticil periantic'.

En les definicions dels verbs, seguint la innovació de Pompeu Fabra, aquesta edició n'indica el complement directe, que apareix entre parèntesis, i s'hi han esmenat els casos en què hi havia un error, com a **acalar**, en l'accepció 'Inclinar, dirigir cap avall (especialment una part del cos)'.

En uns pocs articles alguna subentrada se suprimeix. En la primera edició, **desembaràs** té la subentrada **ésser un desembaràs** 'Una cambra, un badiu, etc., servir per a posar-hi el que faria nosa en un altre lloc, per a fer-hi allò que no vindria bé de fer en cap més lloc, etc.'; en aquesta, desapareix **ésser un desembaràs** i es defineix directament l'accepció 'Lloc emprat per a posar-hi el que faria nosa en un altre lloc, per a fer-hi allò que no vindria bé de fer en cap més lloc, etc.'.

En l'entrada **gaita**, s'hi ha afegit l'accepció en el femení plural 'Romanços, coses que distreuen, que entrebanquen, que dificulten'.

Alguns exemples de la primera edició han esdevingut subentrades en la segona. A l'entrada **llibre**, els exemples *Els llibres sants*, *Llibre d'hores* i *Llibres de classe* han esdevingut, respectivament, les subentrades **llibre sant**, **llibre d'hores** i **llibre de text**.

D'altres s'han modificat, per raons ideològiques, a què he fet referència, o d'altra mena. En l'entrada **conversió**, l'exemple de la primera edició '*Conversió dels pagans al cristianisme*' s'ha substituït per '*Conversió al cristianisme, a l'islamisme*', prescindint del terme *pagans* i ampliant, doncs, el sentit de *conversió*. El mot **àngel** en la primera edició es defineix 'Missatger sobrenatural de Déu, ésser espiritual intermediari entre Déu i l'home'; en la present es diu: '1 1 Ésser espiritual que, segons les religions bíbliques i alcoràniques, és intermediari entre Déu i l'home'.

A més de prescindir dels valoratius que he indicat, en determinades entrades s'ha cregut convenient d'incloure'n algun dels que s'han mantingut en aquesta edició i que en l'anterior no el duen; l'accepció de **quarto**¹ '*pl. Diners*', passa a ser marcada amb el valoratiu *POP.*: '*m. pl. POP. Diners*'; **blendà** duu el valoratiu *OBS.* 'Esfalerita'; **cagalatxa** duu *POP.* 'Cagamiques'; **quirra** duu *VULG.* 'Penis 1'.

. . .

No he pretès d'ésser exhaustiu en la informació del tractament de les propostes d'esmenes i de les transformacions que se n'han derivat. Penso que els tipus de canvis que he indicat són prou elo-

qüents perquè l'usuari es faci càrrec de la consideració amb què han estat rebudes.

La Secció Filològica és conscient que pot ésser que hom esperés de veure reflectits en aquesta edició altres canvis encara. Com ho és que alguns dels que s'han fet no seran compartits per tothom. Escau que tinguem novament present la lliçó de Pompeu Fabra, que no va pretendre que les seves opinions, per molt fonamentades que estiguessin, acabessin sempre prevalent damunt les d'altres; la capacitat de renúncia i de disciplina respecte a allò que es discuteix i que s'aprova en matèria de preceptiva lingüística és del tot imprescindible. Referint-se concretament a l'ortografia, Fabra deia: «jo sé bé prou com sap greu de renunciar a una solució ortogràfica que llarg temps hem patrocinat; [...] el greu que em podia saber de renunciar al triomf de totes aquelles meves solucions que no aconseguiren d'ésser incorporades a aquell sistema, ha desaparegut davant el fet de la seva adopció per la generalitat dels qui escriuen en català [...]; els pocs adversaris del sistema de l'Institut no farien pas, ells tampoc, un sistema que complagués a tothom [...]. Aquesta consideració els hauria de portar a depositar llur actitud d'intransigència» (FABRA, Pompeu, *El català preliterari*, 1932, p. 122-123).

6. El lèxic comú

La tasca de revisió del lèxic comú afecta la nomenclatura i el contingut dels articles. Ja he fet esment a algunes modificacions dins l'apartat anterior: addició, supressió o canvis en subentrades, accepcions, definicions, exemples.

L'actuació sobre el lèxic comú s'ha fet a partir de formes procedents de la base de dades de les Oficines Lexicogràfiques que estaven pendents d'estudi, d'altres que la Comissió Lexicogràfica també havia de considerar i dels mots procedents del buidatge del *Gran diccionari de la llengua catalana*. L'efecte n'ha estat la incorporació al *DICCIONARI* de 488 entrades noves, a partir de l'anàlisi de 1.802 casos, i de 84 subentrades o locucions, a partir de l'anàlisi de 124 casos; s'han suprimit 41 entrades, a partir de l'anàlisi de 153 casos. Hi ha hagut, en suma, intervencions en uns 7.000 articles, sobre un total de 31.762 articles de lèxic comú.

Com a resum d'aquesta labor, que ha suposat, òbviament, la lectura continuada del *DICCIONARI* feta per personal especialitzat, hom pot constatar que aquesta edició té 2.422 articles més que la primera: 69.988, enfront de 67.566; 12.343 accepcions més: 132.343, enfront de 120.000; 343, subentrades més: 17.343, enfront de 17.000; 14.007 definicions més: 117.007, enfront de 103.000; i 6.234 exemples més: 50.234, enfront de 44.000.

383 entrades i 750 subentrades han canviat de forma, ja sia gràficament, ja sia en la flexió del femení (addició, supressió o modificació), ja sia amb modificacions de verb transitiu a pronominal i viceversa, ja sia amb canvis de substantiu singular a substantiu plural i viceversa.

A tall d'exemple, indico algunes de les entrades o subentrades noves del lèxic comú: **abduir**, **aborrallament**, **agroturisme**, **amiguisme**, **animal de sella**, **antiavalots**, **antiquíssim -a**, **barcelonisme**, **bimba**, **bingo**, **brigadista**, **canellera**, **caravàning**, **carpaccio**, **cellablanc -a**, **chardonnay**, **claustròfòbic -a**, **com una ànima en pena**, **culturisme**, **deixalleria**, **ecomuseu**, **edició electrònica**, **edifici intel·ligent**, **emmoquetar**, **estigmatització**, **estressar**, **euro**, **fer la fi d'en Cagaèlèstics**, **glamur**, **hereu escampa**, **homofòbia**, **light**, **massificació**, **mentalització**, **microones**, **migcampista**, **monovolum**, **multicine**, **parca**, **piromusical**, **podal**, **rebeca**, **salami**, **senderista**, **ufologia**, **videoclub**, **xabola**, **xatonada**, **zàping**, etcètera. S'hi han donat de baixa formes com **aguerriment**, **alapidar**, **ésser de bon** (o **de mal**) **accontentar**, **llenç de paret** (o **llenç de muralla**), **paraules gruixudes**, **solteràs**, **un oncle renoc**, **vilorda**, etcètera. S'hi han acollit les propostes externes de modificació de les accepcions **malnom**, **pagà**, **papillota**, **pastor**, etcètera; i les propostes fetes per les Oficines Lexicogràfiques de modificació de les accepcions **incompareixença**, **lleugeresa**, **malpaís**, **monoesquí**, **mortal**, etcètera. Han estat, en canvi, rebutjades *apallissament, *culpabilitzar, *emeritatge, *fundició, *manicomial, *perilla; pel que fa a *fundició, ja hi ha **foneria**, i pel que fa a *perilla, a l'entrada **pera** hi ha una remissió a **masolet** 'mota de pèl enmig del mentó'. S'hi han modificat formes com **ahinada**, que esdevé **aïnada**; **alentorn**, que esdevé **alentorns**; **equivoc**, que esdevé **equivoc**; **piotxa**, que esdevé **pioixa**; **rebaixinc**, que esdevé **reixinc**; etcètera.

El creixement extraordinari de la mobilitat de les persones, a què adés m'he referit, i les majors possibilitats, doncs, d'establir contactes amb qualsevol part del món, entre d'altres conseqüències, fan que sigui cada vegada més habitual haver-se de referir a gentilicis de tots els continents. La segona edició del *DICCIONARI* ha tingut especialment en compte aquesta realitat i ha entrat termes com **afroamericà -ana**, **azerbaidjanès -esa**, **brussel·lès -esa**, **callerès -esa**, **estatunidenc -a** (al costat de **nord-americà -americana**, que apareix en la primera edició).

S'hi han introduït també noves locucions o frases fetes, producte de la lexicalització d'expressions: **en espera de** 'esperant', **tocar el crostó a algú** 'renyar-lo', **en corrua** [o **corrua feta**, o **a corrua feta**] 'Formant filera', **relliscar-li a algú una cosa** 'No donar-hi cap importància, no posar-hi atenció'.

És, doncs, evident que dotze anys des de la primera edició no han passat debades.

Vull emfasitzar l'ampliació notable del nombre de 6.234 exemples més, puix que és una manera específica de restar fidels a un dels valors essencials que caracteritzen la labor lexicogràfica de Pompeu Fabra. No és habitual que els diccionaris normatius en presentin tants com el Mestre va decidir d'incloure en el seu; probablement perquè és una tasca complexa no gens fàcil de dur a terme correctament. Però és una solució lexicogràfica que augmenta substancialment la utilitat dels diccionaris, ja que són freqüents els dubtes dels usuaris, no solament sobre el significat dels mots i de les expressions, sinó també sobre llur ús sintàctic a la frase, al discurs; de vegades allò que el parlant d'una llengua vol aclarir, més que no el sentit d'una paraula o d'una accepció seva, és com funciona morfosintàcticament. La consciència d'aquesta necessitat empenyí Fabra a l'esforç afegit d'illustrar àmpliament el comportament de les formes en el context en què poden aparèixer; perquè sabia que la semàntica de les paraules no pot considerar-se un aspecte llur que no tingui a veure amb l'encaix precís en els sintagmes. A l'entrada **tal**, les subentrades **per tal que** i **per tal com** duen sengles exemples per a indicar, respectivament, el valor final i el causal: '*T'ho escric per tal que no ho oblidis. Fugí a terres llunyanes per tal com havia matat un home*'. A l'article **sacrificar**, en la subaccepció 2 4 s'afegeix l'exemple '*Sacrificar-se pels fills*'. És remarcable que els nous exemples d'aquesta segona edició no són mai inventats, sinó basats en el Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana.

Per tal d'evitar incongruències en els articles del DICCIONARI, s'ha tornat a revisar la coherència entre la nomenclatura i els mots emprats en l'obra, és a dir, en les definicions, les subentrades i els exemples, per tal de verificar que totes les paraules utilitzades en components microestructurals del diccionari formen part de la nomenclatura i que les accepcions corresponents hi són recollides. Hom ha procurat, doncs, que les formes que constitueixen la redacció del text del DICCIONARI puguin ésser consultades en llurs valors gramaticals i en llurs definicions com a entrades o subentrades.

En una línia semblant, s'hi han eliminat les remissions circulars detectades, que impedeixen d'assolir una informació sobre el sentit dels mots, que no resti obstaculitzada per aquelles; i que tampoc no hi hagi definicions múltiples, és a dir, que el mot que es defineix ni cap de sinònim no formi part de la seva descripció; així, l'article **loteria** en la primera edició té una accepció que diu 'Rifa, cosa en què regna l'atzar', la qual es canvia ara amb la supressió de *rifa*, que és sinònim de *loteria*: 'Cosa en

què regna l'atzar'; l'article **madurar** canvia l'accepció 'Un abscess, madurar, formar matèria' per 'Un abscess, formar matèria', per tal d'evitar en la definició la forma definida *madurar*.

7. L'actualització del lèxic: una tasca permanent

Si l'ortografia, la morfologia i la sintaxi d'una llengua són aspectes que romanen essencialment invariats o, si de cas, exigeixen canvis molt saltuàriament, i en general menors, el lèxic cal que sigui revisat d'una manera constant. Les transformacions que es produeixen amb el pas del temps tenen una repercussió directa en els mots, tant pel que fa a llur supervivència com pel que fa a llurs definicions. Així, doncs, l'inventari lèxic d'un idioma és implícitament inestable, perquè reflecteix més directament que cap altre nivell de la llengua la concepció global de la realitat en totes les manifestacions.

Aquesta mobilitat singular ens ha de fer conscients que qualsevol tasca en la fixació del corpus del lèxic normatiu és sempre millorable i, per descomptat, provisional, contingent. Així ho va entendre també Pompeu Fabra. He remarcat la idea de canemàs que tenia sobre el recull que ens llegà; idea que evidència la necessitat d'estar amatents a les modificacions que calguin.

He explicat molt sumàriament alguns aspectes de la feina de preparació d'aquesta segona edició. Com en la primera, hom ha comptat amb l'assessorament dels especialistes; s'ha discutit a fons tant la conveniència o no d'entrar determinades formes com la definició llur; de suprimir-ne d'altres; s'han consultat les obres lexicogràfiques més importants de la romanística, així com el fons documental amb què compta l'Institut d'Estudis Catalans. Etcètera. Tot això no obstant, fem del tot nostres les paraules que Pompeu Fabra escriví en el prefaci de la primera edició del *Diccionari*: «s'han pres totes les precaucions per evitar definicions inexactes. Ni així no s'haurà pogut aconseguir que no se n'hagin esmunyit algunes de dolentes, deficientes o poc entenedores, però aquest inconvenient es trobarà atenuat pel fet que, sempre que es tracta d'un mot important o d'un sentit difícil de copsar, la definició va acompanyada d'una o més frases que exemplifiquen l'ús del mot i en precisen la significació» (FABRA, Pompeu, «Prefaci», a *Diccionari general de la llengua catalana*, 1932, p. VII-VIII).

Ben conscients de les limitacions humanes, tanmateix la col·laboració amb què ha pogut comptar la Secció Filològica ha estat bàsica perquè aquelles no hagin afectat en excés la utilitat de la tasca feta; també en aquesta línia manllevo les paraules de regraciament que en el prefaci esmentat Fabra explica: «havem de regraciar [...] tots els qui, amb llurs

clarícies i suggeriments, ens han estalviat força vegades d'incórrer en errors i omissions» (p. IX).

8. *El Diccionari institucional acadèmic*

He destacat que aquest *DICCIONARI* és per a tots els catalanoparlants, sigui quin sigui llur territori. I n'he adduït les raons, que se sustenten en el caràcter de l'Institut d'Estudis Catalans en general i en el de la Secció Filològica en particular, que és avalat pel Reial decret 3118/1976, del 26 de novembre, el qual els confia l'àmbit d'actuació en totes les terres de llengua i cultura catalanes. Però s'entendria la realitat a l'inrevés si hom arribés a la conclusió que és a partir d'aquest Decret que l'Institut d'Estudis Catalans i la Secció Filològica decideix projectar-se arreu del domini lingüístic del català. No. La voluntat i la necessitat d'ésser l'acadèmia de la llengua catalana són constitutives dels interessos amb què es fundà l'Institut l'any 1907 i la Secció Filològica el 1911, els quals se sintetitzen en els estatuts vigents, en què a l'article 2, que en delimita l'espai d'intervenció, es diu explícitament: «L'àmbit d'actuació de l'Institut d'Estudis Catalans s'estén a les terres de llengua i cultura catalanes.» Així, doncs, el Reial decret no estableix de bell nou aquestes atribucions, sinó que es fa ressò dels objectius fundacionals i, sobretot, de la tradició que s'ha basat tostemps en la voluntat reeixida d'esdevenir la reunió de científics i estudiosos de totes les terres de llengua catalana, i fins i tot d'especialistes internacionals que es dediquen a la recerca en qüestions que afecten l'idioma, la cultura, la ciència catalans.

En aquest darrer apartat de la Introducció vull remarcar un altre tret del *DICCIONARI*, que corrobora i aferma encara més el caràcter general per a la comunitat catalanoparlant que acabo d'esmentar: el d'obra institucional i col·lectiva. Aquesta és una peculiaritat que es pot defensar amb més seguretat quan ja n'ha aparegut la primera edició, perquè hom ha pogut verificar que ha merescut els comentaris procedents de tot el domini lingüístic. És una confirmació que no ha sorprès ningú, però que en qual-sevol cas convé rellevar. Igual que el *Diccionari general de la llengua catalana* de Pompeu Fabra, que féu propi l'Institut d'Estudis Catalans, ha estat sense discussió la referència normativa lexicogràfica de tothom, el *DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA* ha estat rebut com la continuació d'aquell i, doncs, s'ha assumit com el diccionari acadèmic. No ha sobtat, perquè és una obra col·lectiva, en què han participat investigadors de tots els territoris de la llengua catalana: la Catalunya del Nord, l'Estat d'Andorra, la Franja de Ponent, el Principat de Catalunya, les Illes Balears, el País Valencià i l'Alguer s'hi reflecteixen inconfusiblement. L'Institut d'Estudis Catalans

i la Secció Filològica no han fet sinó continuar i envigorir l'obra des de la cooperació i el consens.

Valgui aquest preàmbul per a expressar, en nom de la Secció Filològica, l'agraïment a tots els qui han contribuït a l'elaboració de la segona edició. A la societat catalanoparlant de totes les contrades, que ha sentit la noble responsabilitat de fer notar allò que li ha semblat que convenia que fos modificat mitjançant les propostes de tota índole; un cop més ha demostrat fins a quin punt valora la llengua pròpia i ha fet palès ensems que, malgrat les adversitats a què està sotmesa, compta, com sempre, amb la millor defensa possible: la del poble que se'n val. A totes les persones que han estat expressament consultades sobre aspectes diversos, gràcies a les quals ha resultat més fàcil i segur avançar en l'actualització i el millorament del *DICCIONARI*; sense cap excepció, tothom ha respost amb tant de rigor com generositat. A tots els membres de l'Institut d'Estudis Catalans que, amb cadascuna de les cinc seccions, han treballat amb el convenciment de l'obligació institucional envers una obra eminentment acadèmica; llur col·laboració ha estat especialment enriquidora en tot allò que fa referència a les especialitats científiques, humanes i socials, des de la Secció Històrico-Arqueològica, la Secció de Ciències Biològiques, la Secció de Ciència i Tecnologia, la Secció Filològica i la Secció de Filosofia i Ciències Socials. Que se'm permeti, tanmateix, de fer un esment particular a la Secció Filològica, que tinc l'honor de presidir i en nom de la qual escric aquestes paraules, i a les seves Oficines i comissions de treball; tots els membres llurs han esmerçat esforços sense escatimar-ne cap, donant prioritat al projecte d'aquesta segona edició: cadascun en el compromís de seguir i valorar els treballs lexicogràfics que se li lliuraven regularment i en el de llegir-se enterament el *DICCIONARI*, una vegada enllestida la feina principal de la segona edició; l'Oficina d'Onomàstica, la Comissió de l'Estàndard del Lèxic, la Comissió de l'Estàndard de la Sintaxi, la Comissió de Gramàtica, encara que tenen llurs comeses específiques, han atès en primer lloc les qüestions referides al *DICCIONARI*, amb un sentit de solidaritat exemplar; la Comissió de Lexicografia, presidida per Carles Miralles i Solà, i constituïda per Joan Bastardas, Jaume Cabré, M. Teresa Cabré, Albert Jané, Joaquim Mallafrè, Josep Martines, Joaquim Rafel i Joan Veny, amb la col·laboració especial de Carolina Santamaria, ha treballat incessantment en la tasca àrdua i complexa de preparar oportunament els informes que havia de sotmetre a discussió i aprovació del Ple de la Secció Filològica sobre l'addició, la supressió o la modificació de les accions i les subaccions en la segona edició; les Oficines Lexicogràfiques, dirigides per M. Teresa Cabré i Castellví fins a l'any 1998 i per Joaquim Rafel i Fonta-

nals des de 1999, hi han estat, lògicament, molt lligades; tots els qui les componen: Maria Bozzo, Olga Fullana, Pere Montalat, Carolina Santamaria i un bon nombre de persones dedicades específicament a aquesta obra, han contribuït decisivament que la segona edició del *DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA* fos una realitat sòlida, talment com feren per a la primera, sumant a llur capacitat tècnica un tarannà humà sense el qual les obres no tiren endavant adequadament; i, finalment, a qui n'és el director actual, Joaquim Rafel i Fontanals, qui ha dedicat bona part de les hores del seu treball científic al *DICCIONARI* durant més de deu anys, amb la racionalitat, el rigor, la precisió i la paciència que són imprescindibles en una comesa d'aquestes dimensions.

El lector torna novament a tenir la paraula. Té a les mans una obra l'elaboració de la qual ha fet possible que sigui compacta i plural alhora; compacta en la unitat principal que ha de caracteritzar la llengua catalana i en la coherència interna que ha de tenir un corpus lexicogràfic com aquest; plural perquè hom hi ha tingut escrupolosament en compte, no solament la variació lingüística, sinó també les opinions més diverses de tots els qui directament o indirectament hi han volgut contribuir.

Des d'ara mateix la Secció Filològica és oberta, com ho ha estat sempre, a les observacions que hom hi farà per tal de millorar encara aquesta segona edició.

JOAN MARTÍ I CASTELL

President

Secció Filològica

Institut d'Estudis Catalans

Tarragona, 18 d'agost de 2006